

Pasiruošimas darbui su vaikais, turinčiais autizmo spektro sutrikimų

Mokytojo vadovas

Bec Oakley

www.snagglebox.com

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Sveiki!

Mokyti vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimų (toliau – ASS), atrodo bauginanti užduotis, tačiau tinkamai pasirengus galima pradėti sklandžiai. Šis vadovas padės išsiaiškinti, ko verta tikėtis, ir parodys, kaip paversti savo klasę efektyvaus mokymosi erdve. Jį sudaro penki skyriai:

Pasirengimas

Ką reikia atlikti prieš atvykstant mokiniui?

Ko tikėtis?

Elgesys, su kuriuo galite susidurti klasėje

Pirmosios dienos

Idėjos, kurios padės mokiniui įsikurti

Kas toliau?

Ką daryti tada?

Šaltiniai

Pasiruošimas

Kaip įrengti klasę

Vaizdinė pagalba

Kai mokinys perkeliamas

Kaip parengti kitus darbuotojus

Kaip įrengti klasę

Mokiniam, turinčiam ASS, didelės įtakos gali turėti daiktų išdėstymas patalpoje. Klasė, kurioje daiktai iš pažiūros yra tvarkingai ir sistemingai išdėlioti, nesama dėmesį blaškančių elementų, numatyta vieta sensorinėms pertraukoms, – tai puiki vieta sėkmingai mokytis.

Struktūrinis daiktų išdėstymas kabinete

Atviros erdvės, kuriose nėra aiškių ribų, nurodančių, kur vaikai turi būti, gali trikdyti moksleivius, turinčius ASS. Jiems gali būti sunku nusėdėti ramiai, sutelkti dėmesį ar pereiti nuo vienos veiklos prie kitos.

Baldus kabinete sustatykite taip, kad aiškiai pažymėtumėte konkrečias darbo vietas. Knygų lentynas ir savo stalą panaudokite tam tikroms zonoms atskirti ar konkrečios veiklos vietoms sukurti. Užtikrinkite, kad būtų aišku, kur prasideda ir baigiasi kiekviena erdvė.

Pažymėkite darbo vietas paveikslėliais, kad mokiniai žinotų, ką reikia veikti būnant toje erdvėje. Kad būtų aiškiau, erdves pažymėkite spalvomis pagal pamokų tvarkaraštį.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

Kuo mažiau dėmesį blaškančių elementų

Sensorikos problemos ir perdėtas dėmesys detalėms blaško vaikus, turinčius ASS. Klasėje jie pastebi dalykus (ir gali dėl to nerimauti), kurių nepastebi kiti vaikai, – tai gali būti iliustracijos, žoliapjovės garsas už lango, kilimų valiklio kvapas, už jūsų stovinčioje lentynoje esančių knygų pavadinimai.

Patarimai, kaip jiems padėti sutelkti dėmesį:

- * pamokos metu jums už nugaros turi būti neutralus fonas;
- * nuo sienų nuimkite spalvotus plakatus;
- * patikrinkite, ar nėra mirksinčių lempučių;
- * fluorescencines lemputes pakeiskite paprastomis arba naudokitės dienos šviesa;
- * atskirkite suolus ir darbo erdves;
- * pridengkite lentynas ir kompiuterius;
- * įrangą laikykite spintelėse;
- * venkite oro gaiviklių ar cheminių kvapų;
- * pasirinkite tokias kanceliarines priemones, kurios neskleidžia kvapo;
- * plytelėmis išklotas grindis užtieskite kilimais;
- * kėdžių ir suolų kojas patepkite tam skirtomis priemonėmis arba priklijuokite guminius „padukus“;
- * kompiuteriams ir multimedijų įrangai parūpinkite ausines;
- * pridengkite langus užuolaidomis, kad lauke esantys objektai neblaškytų dėmesio.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Poilsio zonos įkūrimas

Sukurkite erdvę, kurioje mokiniai galėtų pabūti, jei jiems taptų per daug sunku. Jums gali tekti papildomai pasirūpinti jų saugumo pojūčiu, dar sumažinti klasėje dėmesį blaškančių daiktų ar skirti pertrauką (sensorinei stimuliacijai ar tiesiog ramiam pabuvimui).

Naudodami pertvarą ar knygų lentyną atskirkite erdvę kabineto kampe, ten padėkite sėdmaišį ir kelias pagalvėles. Ši erdvė neturi būti didelė – kaip nedidelė palapinė. Vaikui atsikvėpti gali padėti tiukšmą slopinančios ausinės ar ausų kištukai.

Į krepšį pridėkite vaikams skirtų daiktų: suktukų, stresą malšinančių kamuoliukų, spaudomų žaislų (necypsinčių), kramtukų, paprasto ar išmaniojo plastilino, nedidelių pupų maišelių, minkštų žaislų – bet ko, ką galima liečiant nusiraminti ir susikaupti.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Sėdima vieta

Norint išrinkti geriausią vietą vaikams, turintiems ASS, reikia atsižvelgti į individualias jų stiprybes ir jiems kylančius iššūkius.

Jeigu pagrindinis iššūkis yra	jie geriau su juo susidoros, jei
greitas išsiblaškymas	sėdės toliau nuo langų ir durų sėdės toliau nuo klasės augintinio sėdės taip, kad nematytų žaislų ir kompiuterių sėdės toliau nuo praėjimų kabinete
lėtesnis girdimos informacijos apdorojimas	sėdės arčiau jūsų, kad girdėtų mažiau atsitiktinių garsų
sensorinė integracija	už jų niekas nevaikščios sėdės toliau nuo garso įrangos, elektrinio drožtuko, segiklio ar skylamušio neturės fizinio kontakto su klasės draugais turės vietos nusiraminti ir pajudėti, kai mąsto sėdės prie atviro lango kabinetuose, kuriuose sklinda kvapai (dailės ar biologijos) sėdės ne ant kėdės (gimnastikos kamuolio, pupų maišo, grindų)
visi	sėdės šalia kantraus ir paslaugaus klasės draugo sėdės jam skirtoje vietoje turės savo pažymėtą vietą ant kilimo

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Pagalba tvarkantis

Daugeliui vaikų, turinčių ASS, susitvarkyti atrodo kone neįveikiama užduotis, nesvarbu, kokie jie būtų protingi. Jiems sudėtinga perimti informaciją, o telkdami dėmesį į smulkmenas jie sunkiau mato bendrą vaizdą. Tokie vaikai dažnai pamiršta atlikti ar pameta savo namų darbus ir jiems prireikia didelių pastangų, kad savo kuprinėje susirastų tinkamas priemones. Be to, jie dažnai pamiršta jas atsinešti į pamoką.

Aiškiai pažymėkite vietą, kurioje reikia pakabinti kuprinę atėjus ryte, ir priklijuokite sąrašą, kokius daiktus būtina pasiimti.

Ant suolo pažymėkite vietas, kur kokie daiktai turi būti: penalas, sąsiuvinis ir vandens buteliukas.

Pasiimti:
Penalą
Vandens buteliuką
Namų darbų aplanką

Padėkite jiems įsivaizduoti, ko prireiks atliekant tam tikrą užduotį, sudarykite kontrolinius sąrašus su medžiagų paveikslėliais arba sudėkite reikmenis į krepšelį ant jų stalo. Ant sąsiuvinio priklijuotas pieštuko paveikslėlis primins jiems apie šią priemonę prieš pradėdant darbą.

Parenkite darbų ar užrašų aplanką, kurį jie turi pasiimti dienos pabaigoje. Ant aplanko viršelio priklijuokite kuprinės nuotrauką – tai primins, kad ją reikia pasiimti. Pridėkite namų darbų sąrašą su atsiskaitymo terminais ir priemonėmis, kurių prireiks.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

Patarimai, kaip sutaupyti pinigų pasiruošimui

Pritaikant kabinetą mokiniams, turintiems ASS, nebūtina išleisti daug pinigų ir skirti daug laiko. Pateiksime keletą patarimų, kaip paruošti efektyvaus mokymosi aplinką pernelyg neišlaidaujant.

- * Dėžučių atraižas galima panaudoti ženklams, bendravimo kortelėms ar etiketėms pagaminti.
- * Tvarkaraščius laminuokite skaidria lipniaja juosta.
- * Darbo zonoms atskirti pasitelkite kabinete jau esamus baldus.
- * Dideles dėžes galima sukarpyti ir padaryti užtvarus ar skirtukus.
- * Užduočių medžiagą ar žaislus laikykite panaudotose pirkinų pakuotėse.
- * Užduočių ir bendravimo kortelėms naudokite žurnalų iškarpas.
- * Tvarkaraščiams tiks senųjų bylų skirtukų antros pusės.
- * Rinkite nemokamus žaisliukus, kurie dalijami greitojo maisto restoranuose, ir panaudokite žaidimams arba apdovanojimams.
- * Kiaušinių dėklai puikiai tinka laikyti dailės užsiėmimams skirtus reikmenims.
- * Rinkite dažų mėginių korteles ir panaudokite užduotims nurodyti.
- * Sensorinius žaislus galima gaminti iš balionų, užpildyti ryžiais arba plastilinu.

Vaizdinė pagalba

Vaizdinė pagalba yra vienas iš lengviausių būdų padėti mokiniams, turintiems ASS, prisitaikyti prie gyvenimo klasėje. Ženkilai, socialinės istorijos, planai ir pasirinkimų lentos suteikia informacijos pasitelkiant jų stiprybes – tokias kaip dėmesys smulkmenoms ir kartojimas, pažodinis ir realus mąstymas, skaitymas ir vizualinis mokymasis – ir padeda formuoti įgūdžius. Mat gali kilti sunkumų, pavyzdžiui, nustatant seką (ką ir po ko daryti) ar ką nors organizuojant (struktūros suteikimas).

Socialinės istorijos

Socialinės istorijos – tai trumpi pasakojimai apie situacijas, kurios mokiniui gali būti sudėtingos. Jos naudojamos mokant naujos rutinos, kai siekiama prisitaikyti prie pokyčių, pakeisti savo elgesį, siekiant socialinio suvokimo ar norint sumažinti nerimą naujose situacijose.

Socialinės istorijos jūsų naujam mokiniui bus naudingos kasdienėje rutinoje, rikiuojant veiksmus, užduodant klausimus pamokos metu. Vaikas žinos, į ką kreiptis pagalbos, kai keičiasi mokytojai.

Patarimai dėl socialinių istorijų:

- * pasakojimai turi būti trumpi ir paprasti, parengti konkrečiam mokiniui;
- * tokios istorijos rašomos pirmuoju asmeniu ir jose pasakojama, ką reikia daryti, o ne tai, ko nereikia daryti (pavyzdžiui, kai norėsiu paklausti, stengsiuosi pakelti ranką);
- * svarbus tam tikras lankstumas – vartokite žodžius „kartais“ ir „įprastai“;
- * naudokite paveikslėlius, kad istorija būtų vizualiai patraukli, aktuali ir lengvai suprantama;
- * vienu metu gilinkitės į vieną socialinę istoriją, kad informacijos nebūtų per daug;
- * pasakojimas turi būti įdomus – pasitelkite vaizdo įrašą, „PowerPoint“ skaidres, fotoalbumus ar filmukus.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Socialinių istorijų kūrimas

Sukurti socialinę istoriją nėra sudėtinga. Tereikia šiek tiek planavimo bei praktikos, ir greitai rasite daugybę būdų jas tinkamai panaudoti.

1 žingsnis. Nuspręskite, apie ką bus istorija

Nusistatykite tikslą – ką norite išugdyti, pakeisti arba kam norite pasiruošti. Tada išsiaiškinkite, ką mokiniui būtina sužinoti, kad pasiektumėte tą tikslą.

Pavyzdys. Jeigu tikslas – kad mokinys koridoriumi vaikščiotų, o ne bėgiotų, pasakykite jam, kad (a) žmonės koridoriumi vaikšto, nes (b) bėgioti nesaugu.

2 žingsnis. Parašykite istoriją

Vartodami žodžius, kurie atitinka mokinio skaitymo bei suvokimo lygį, apibūdinkite situaciją – kas, ką, kada, kur ir kodėl.

Pavyzdys. Trečiadieniais mūsų klasės vaikai susirenka lauke.

Tada apibūdinkite, ką norite, kad mokinys padarytų. Taip pat galite apibūdinti dalykus, kuriuos jie gali pamatyti, pavyzdžiui, kaip jaučiasi kiti žmonės.

Pavyzdys. Jeigu nežinau, ką daryti, paklausiu p. Gruber ar kito mokinio.

Pavyzdys. Žmonėms patinka, kai su jais pasisveikinu.

3 žingsnis. Perskaitykite istoriją

Pasirinktu laiku, kai vaikas ramus, raskite tylią vietą, kurioje nėra dėmesį blaškančių dalykų. Draugišku ir pozityviu tonu perskaitykite jam istoriją arba paprašykite, kad jis pats ją garsiai jums perskaitytų. Socialinės istorijos daugiausiai naudos duoda, kai yra kartojamos, todėl skaitykite ją dažnai, kol mokinys supras, ko iš jo tikimasi, arba tai nebekels jam streso.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Tvarkaraščiai

Vaikai, turintys ASS, geriau susitvarko, kai žino, ko tikėtis, o tvarkaraščiai yra veiksmingas būdas pateikti jiems tokią informaciją. Tvarkaraštis – tai tiesiog įvykių ar veiklų sąrašas, kokia tvarka vyksta tie įvykiai ar veiklos.

Net jeigu ir turite visiems skirtą klasės tvarkaraštį, pakabintą kabinete, verta padaryti atskirą tvarkaraštį mokiniams, turintiems ASS. Jiems dažnai reikia nurodyti daugiau veiksmų nei kitiems mokiniams; galite pastebėti, kad turėdami tvarkaraštį ant savo stalo arba šalia jie dirba geriau nei tada, kai tvarkaraštis pakabintas priešais klasę ar ant sienos.

Tvarkaraščio planavimas

Dienos laiką padalinkite į dalis pagal mokomus dalykus arba veiklas. Įsitinkite, kad įtraukėte viską, net ir pertraukas bei laisvą laiką. Jeigu punktų per daug, kad tilptų į vieną tvarkaraštį, tuomet padalinkite tą tvarkaraštį į kelias dalis. Sudarykite visos dienos tvarkaraštį su keliais mažesniais tvarkaraščiais konkrečioms užduotims, pavyzdžiui, daiktų iš kuprinės išėmimas ir pasirengimas mokytis arba pasiruošimas pietums valgykloje.

Tvarkaraščio kūrimas

Prieš sudarydami tvarkaraštį, pirmiausia apgalvokite: kaip jūs ketinate jį panaudoti. Prieš griebdamiesi žirklių ir klijų, iš anksto apgalvokite:

- * Kaip parodysite, kurios užduotys jau yra atliktos, o kurias dar tik reikia atlikti?
- * Kaip įtrauksite apdovanojimus ar pasirinkimus?
- * Kurioje vietoje bus laikomas tvarkaraštis?
- * Kaip mokinys pereis nuo vieno tvarkaraščio prie kito?
- * Kaip raginsite mokinį peržiūrėti tvarkaraštį?

Pažvelkime į skirtingų rūšių tvarkaraščius.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

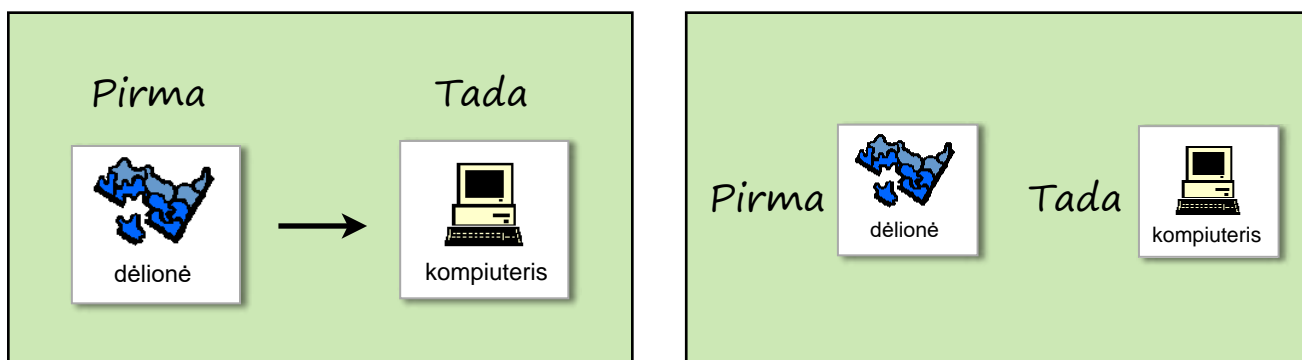
PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Tvarkaraščio kūrimas

Paprastas tvarkaraštis „Pirma – tada“

Pats paprasčiausias tvarkaraštis yra lentelė „Pirma – tada“. Ją sudaro tik dvi viena po kitos vykstančios veiklos, kai antroji atliekama tada, kai užbaigiama pirmoji.

Pavyzdžiai

Pirma nusiplauti rankas, tada užkąsti.

Pirma darbas, tada kompiuteris.

Pirma poilsis ant kilimėlio, tada laisvas žaidimas.

Galite vartoti ir kitus žodžius.

Pirma: dabar, jeigu.

Tada: vėliau, kitas, po to, antra.

Nemokantiems skaityti vietoj žodžių geriau pateikti skaičius 1 ir 2.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Tvarkaraščio kūrimas

Paprastas tvarkaraštis „Iš anksto atspausdinti kontroliniai sąrašai“

☐	<i>Dėlionė</i>
☐	<i>Ratas</i>
☐	<i>Kompiuteris</i>
☐	<i>Pietūs</i>

☐	 Dėlionė
☐	 Ratas
☐	 Kompiuteris

Tokį tvarkaraštį lengva sukurti. Jame atliktas užduotis galima pažymėti varnele. Jis ypač tinka vyresniems mokiniams arba tada, kai pamokos dažnai vyksta skirtinguose kabinetuose (nėra lipdomų dalių, kurios gali nukristi).

Tokį tvarkaraštį kiekvieną dieną galima tiesiog atspausdinti ant lapo arba užrašyti ant lentos. Jo trūkumai: trūksta lankstumo, reikia atspausdinti iš anksto arba kas kartą keičiantis dienos planams.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

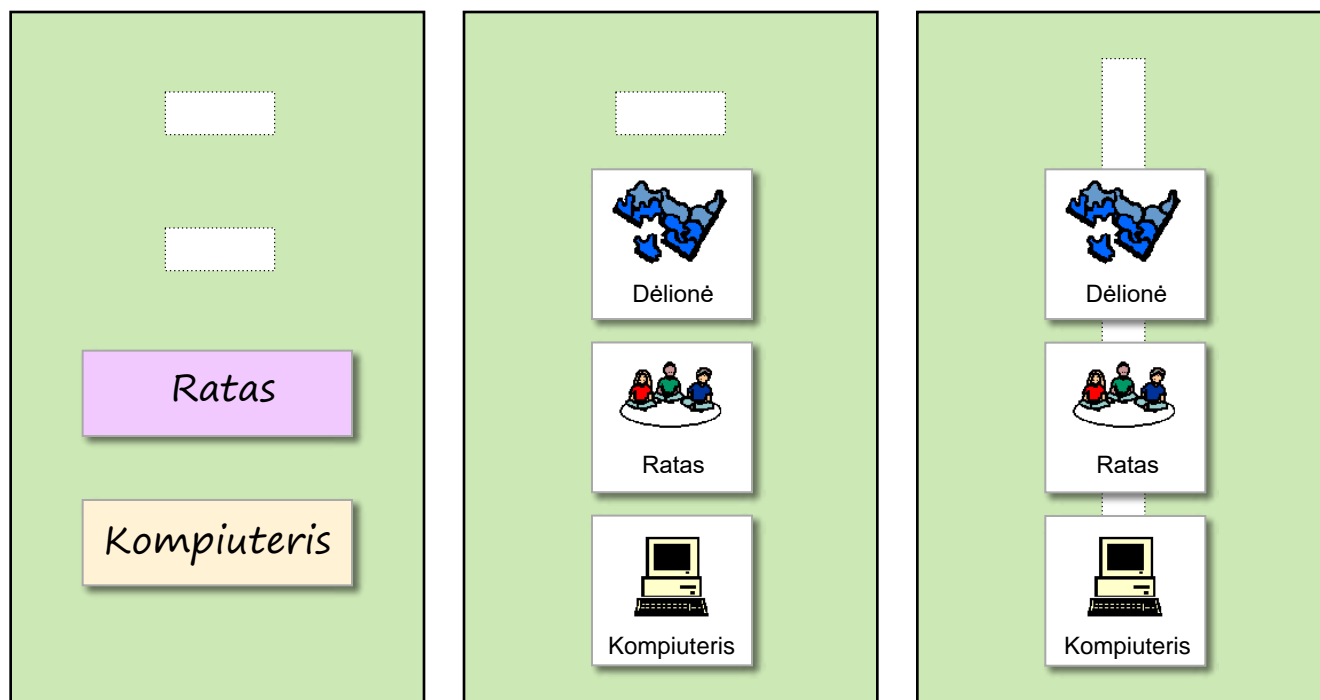
PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Tvarkaraščio kūrimas

Kibi juosta su kortelėmis

Tai dažniausiai naudojamas tvarkaraštis, nes jį lengva pagaminti ir pritaikyti prie dienos pokyčių. Jis mokiniams leidžia realiai pajauti, kad jau atliko užduotį, nes jie patys nuima kortelę nuo tvarkaraščio.

Tvarkaraščio pagrindą sudaro lentelė su kibia juosta, prie kurios klijuojami užduočių paveikslėliai ar kortelės su žodžiais. Kibios juostos kvadratėliai ar taškai padeda vizualiai atskirti užduotis, o naudojant vientisą kibią juostą galima keisti užduočių kortelių kiekį.

PATARIMAS. Tvarkaraščiui patogiu naudoti didelį voką, kuriame galima laikyti nepanaudotas užduočių korteles.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

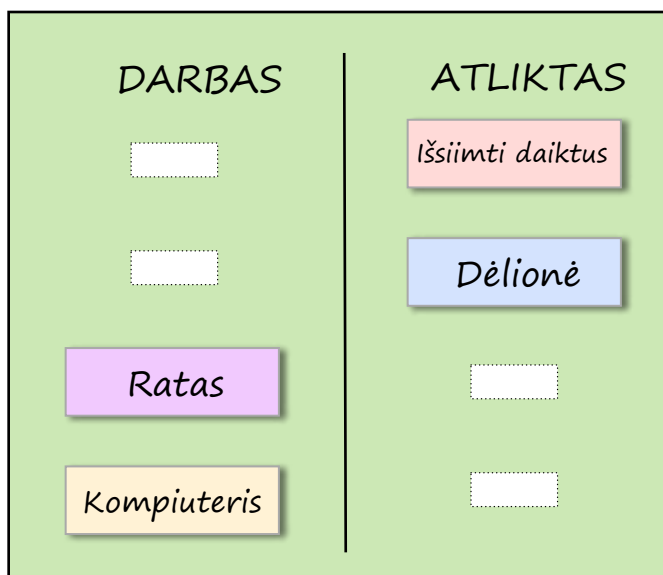
PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

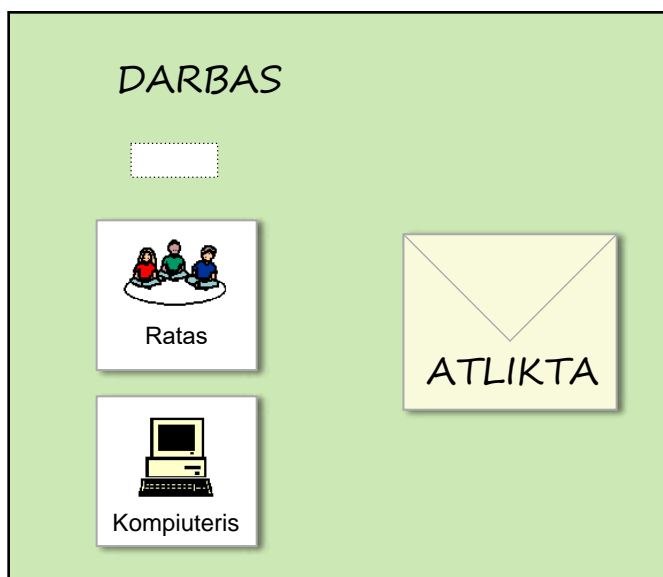
ŠALTINIAI

Tvarkaraščio kūrimas

Kibi juosta su kortelėmis

Tvarkaraštį padalinkite į du stulpelius, kad būtų galima parodyti, kurios užduotys jau atliktos. Kai užduotis yra atlikta, perkelti kortelę į kitą stulpelį.

Arba galite prie tvarkaraščio priklijuoti voką, į kurį dėsime atliktų užduočių korteles.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

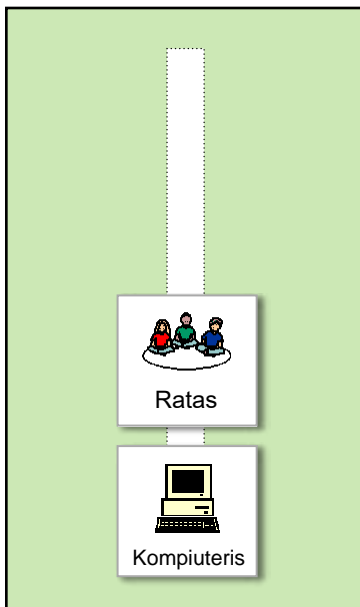
PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

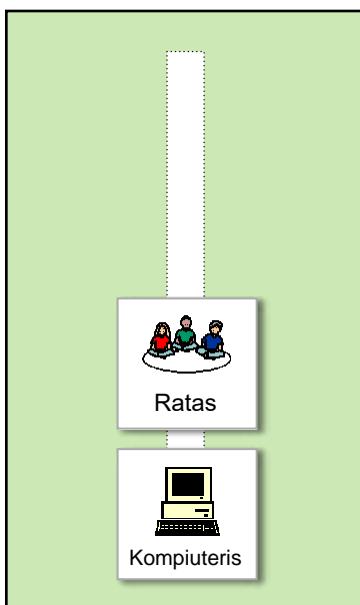
ŠALTINIAI

Tvarkaraščio kūrimas

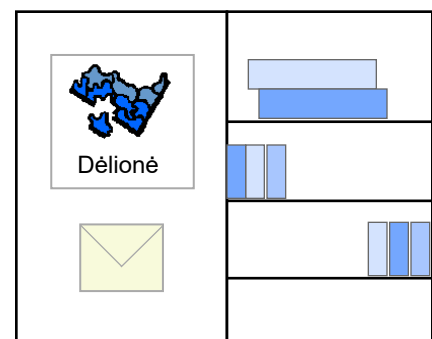
Kibi juosta su kortelėmis

Kitas būdas parodyti, kad užduotis jau atlikta, yra nuimti kortelę ir įdėti ją į padėtą ant mokinio stalo krepšelį.

Arba mokinys turi paimti užduoties kortelę ir priklijuoti ją atitinkamoje lipduku pažymėtoje darbo vietoje. Atlikus užduotį, kortelę reikia įdėti į voką šalia lipduko.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

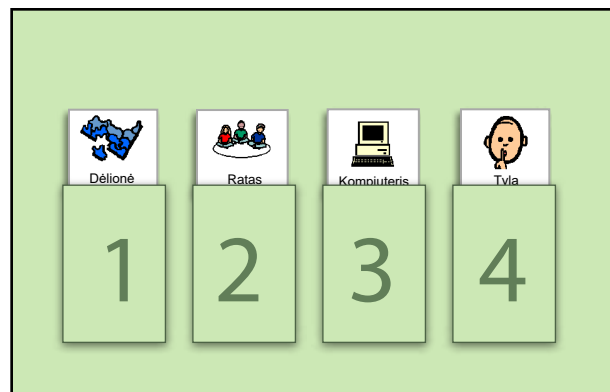
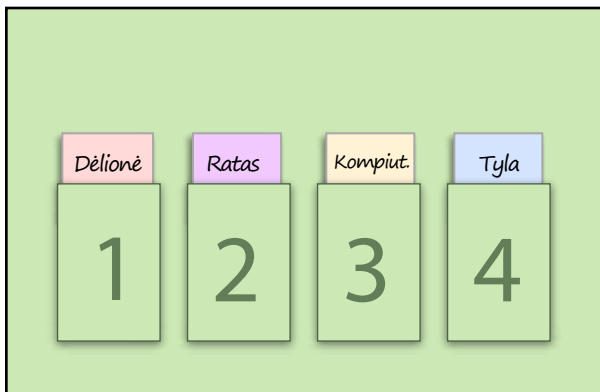
PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

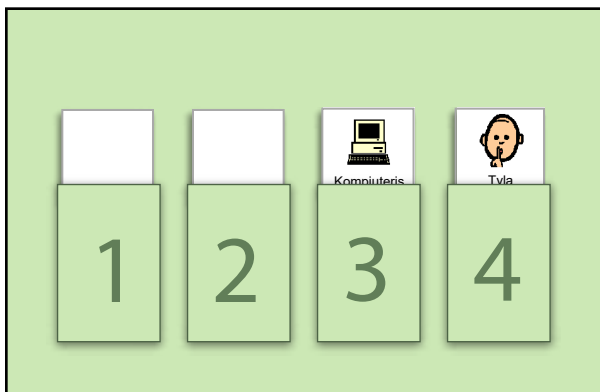
ŠALTINIAI

Tvarkaraščio kūrimas

Kišenėlės su kortelėmis

Kibią juostą galima pakeisti kišenėlėmis (arba užspaudžiamais maišeliais), kuriose laikomos užduočių kortelės. Tada užduotis yra matoma šiek tiek mažiau, tačiau žingsnius galima numeruoti sudarant eilės tvarką, pagal kurią užduotys turi būti atliekamos.

Atlikus užduotis, kortelės tiesiog apverčiamos arba išimamos iš kišenėlių; kaip ir naudojant kibias juostas, šiuo atveju kortelės galima laikyti voke arba nunešti į atitinkamą darbo vietą.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Tvarkaraščio kūrimas

Patarimai dėl tvarkaraščių

- * Laminuokite tvarkaraščio pagrindą ir užduočių korteles, kad galėtume jas ilgiau naudoti.
- * Pridėkite paveikslėlių, kad poveikis būtų vizualiai stipresnis.
- * Naudokite spalvas, kad pažymėtumėte darbo vietą, kurioje užduotis turi būti atlikta.
- * Dirbdami su vaikais, kurie moka skaityti, naudokite horizontalų tvarkaraštį, o su tais, kurie skaityti negeba, – vertikalų.
- * Tvarkaraštį laikykite tokioje vietoje, kad prie jo būtų lengva prieiti.
- * Tvarkaraštį turėtų būti paprasta ir smagu naudoti.
- * Atidžiai rinkitės paveikslėlius – įsitinkinkite, kad juos lengva suprasti.
- * Kibią juostą ant užduočių kortelių klijuokite ta pačia puse!

Mokymasis naudotis tvarkaraščiu

Jei jūsų naujasis mokinys dar nėra naudojęs tvarkaraščiu, pirmiausia reikės jį to išmokyti. Galite pradėti nuo paprastesnės versijos, kurioje yra tik du ar trys punktai su apdovanojimais už kiekvieną atliktą žingsnį.

Pamažu pridėkite daugiau punktų ir ilginkite pertraukas tarp apdovanojimų, kol į tvarkaraštį įtrauksite visas konkrečius laiko ar dienos veiklas. Paprastai tai užtrunka, todėl nusiteikite, kad gali prireikti ir kelių savaičių.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Pasirinkimų lentelė

Pasirinkimų lentelė – tai būdas vizualiai parodyti mokiniams variantus, iš kurių jie gali rinktis, pavyzdžiui, užkąsti, laisvai žaisti ar atlikti užduotį ir gauti apdovanojimą.

Ši priemonė labai svarbi, nes ASS turintiems vaikams pasirinkti dažnai yra sudėtinga. Kiekvienas iš žingsnių jiems gali būti nelengvas, nes pirmiausia tenka išklaudyti visą variantų sąrašą, įsiminti, kokie variantai buvo išvardyti, ir po to išsirinkti vieną iš jų, o galiausiai pasakyti jums, ką pasirinko.

Taikant pasirinkimų lentelę, pasitelkiamos vaikų stiprybės ir panaudojamas vaizdinis mąstymas, o tai padeda jiems lengviau pasirinkti. Prieš pasirinkdami jie gali matyti visus variantus, turi laiko pagalvoti apie kiekvieną žingsnį ir patikrinti, kokie yra pateikti variantai. Taip pat jiems lengviau pasakyti, ką pasirinko, – gali tiesiog perduoti jums atitinkamą kortelę.

Būkite atidūs, nesudėkite kortelių į eilę, nes tada mokinys gali supainioti jas su tvarkaraščiu ir pamanyti, kad jam reikia pasirinkti kiekvieną punktą iš eilės. Taip pat kiekvieną kartą sukeiskite korteles vietomis, nes vaikas gali būti linkęs pasirinkti pirmą arba paskutinį punktą, o ne tai, ko iš tiesų nori.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Patarimai, kaip padaryti geras nuotraukas, kurias galima naudoti klasėje

Paveikslėliai, kuriuos naudojate kaip vaizdinės pagalbos priemones, turi būti aktualūs, aiškūs ir neperkrauti. Paieškokite nemokamų vaizdų ar paveikslėlių internete arba sukurkite savo, – tai padaryti greičiau ir paprasčiau nei valandų valandas ieškoti naršant svetainėse.

Jei nusprendėte panaudoti savo nuotraukas, štai kaip tai padaryti teisingai!

- * Prieikite arti, kad objektas, kurį norite parodyti mokiniui, užimtų visą nuotrauką.
- * Pašalinkite bet kokius dėmesį atitraukiančius elementus – iškirpkite foną, rankas ar kitus objektus.
- * Būkite atidūs – vaikai, turintys ASS, gali mąstyti tiesiogiai, todėl pasirinkite tokį objektą, kurį galėtumėte panaudoti dar kartą (nerodykite vien obuolio nuotraukos kalbėdami apie visus vaisius).
- * Būkite pasiruošę – klasėje ir ekskursijose visada turėkite fotoaparataus.
- * Būkite produktyvūs – fotografuokite klasėje kuo daugiau, kad suteiktumėte mokiniui daugybę būdų išreikšti mintis ir pranešti apie savo pasirinkimus.
- * Būkite tvarkingi – sukurkite aplankus ir pavadinkite nuotraukas.
- * Išbandykite nespalvotas fotografijas – spalvos gali blaškyti dėmesį arba kreipti jį į konkrečias detales (mokinys mato mėlyną batą, o ne tik batą).
- * Paryškinkite vaizdą – juodus objektus vaizduokite baltame fone (ir atvirkščiai).
- * Naudokite gerą apšvietimą – šešėliai gali paslėpti svarbias detales, o nuo blykstės vaizdas susilieja, todėl fotografuokite prie lango, esant natūraliam apšvietimui.
- * Nefantazuokite – netinka naudoti įvairius šaunius efektus, jūsų tikslas yra parodyti objektą: „tai yra obuolys“ ir pan.
- * Įsivaizduokite, kad ketinate parduoti objektą „eBay“, – norite, kad vaizdas nuotraukoje būtų didelis, aiškus ir joje būtų pavaizduotas tik tas objektas, kurį norite parduoti.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Kai mokinys perkeliamas

Visi mokiniai susitvarko geriau, kai žino, ko tikėtis, o vaikams, turintiems ASS, ypač sudėtinga susitaikyti su pokyčiais. Šis etapas gali sukelti mažiau streso, jei suteiksite galimybę vaikui susipažinti su jumis ir klase iš anksto.

Pakvieskite savo naująjį mokinį ir jo tėvus atvykti ir susipažinti. Labai svarbu, kad pirmas susitikimas nekeltų streso ir būtų kuo malonesnis, todėl skirkite laiko po pamokų ar atostogų metu, kai mokykloje tylu. Aprodykite kabinetą, vietą, kur jam reikės pasidėti kuprinę, sėdėti, valgyti.

Jei asmeniškai susitikti nejmanoma, tėvams išsiųskite savo ir klasės nuotraukų el. paštu.

Socialinė istorija taip pat gali padėti mokiniui pasiruošti pokyčiams. Panaudokite nuotraukas, kad parodytumėte svarbias mokyklos vietas, pristatykite darbuotojus ar paaiškinkite, ko tikėtis pirmąją dieną mokykloje.

Pereinamasis laikotarpis gali būti lengvesnis naudojant pažįstamus daiktus, kai reikia senąją klasę pakeisti į naująją. Paprašykite mokinio atsinešti mėgstamiausią penalą ir pasidėti ant savo naujojo stalo arba skelbimų lentoje pakabinkite jo piešinį.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Kaip parengti kitus darbuotojus

Labai svarbu, kad apie naujojo mokinio poreikius informuotumėte visus darbuotojus, su kuriais gali susidurti mokinys.

Apie jį turi žinoti ne tik kiti mokytojai, bet ir bibliotekos darbuotojai, mokyklinio autobuso vairuotojas, apsaugininkas, valgyklos bei administracijos darbuotojai. Jiems visiems gali tekti bendrauti su mokiniu stresinėje situacijoje. Taigi jie privalo žinoti, kaip geriausia su šiuo vaiku bendrauti, kada ir kaip įsikišti, jeigu kas nors nutiktų.

Pietūs ir pertraukos vaikams, turintiems ASS, gali kelti ypač didelį stresą. Jų metu vyrauja mažiau tvarkos, todėl tokius vaikus ištinka didžiulė sensorinės integracijos apkrova ir užklumpa sudėtingos socialinės situacijos, kurias tenka išgyventi. Tuo metu jie gali būti labiausiai pažeidžiami patyčių, todėl visi per pertraukas budintys darbuotojai turės būti budrūs, greitai reaguoti ir atkreipti dėmesį į nerimo požymius.

Parenkite apibendrinimą, kurį galėtumėte išdalinti kitiems darbuotojams. Jame nurodykite savo mokinio poreikius ir paaiškinkite, ką daryti, jei vaikas turi sunkumų arba jam reikia pagalbos. Galbūt norėsite surengti pamoką apie autizmą, kurioje pasidalinsite naudinga su kitais mokytojais, kurie savo klasėse dirba su mokiniais, turinčiais ASS.

Ko tikėtis?

Prisitaikymas
Žmonių atpažinimas
Sensoriniai iššūkiai
Stimai
Emocinės krizės
Susidorojimas su pokyčiais
Sunkūs dienos etapai
Nevienodi įgūdžiai
Akių kontaktas
Draugystės
Emocijos

Darbas grupėje
Taisyklės
Nurodymų laikymasis
Savęs išreiškimas
Tiesioginis mąstymas
Mokėjimas susikaupti
Žaidimo įgūdžiai
Perėjimai
Rašymas ranka
Garsumo stebėjimas

Prisitaikymas

Nauja klasė – tai ne vienintelis dalykas, prie kurio turi prisitaikyti mokinys, turintis ASS, pereinamas į kitą mokyklą arba kiekvienų mokslo metų pradžioje.

Tai nauja dienotvarkė ir mokykloje, ir namuose, o prie jos reikia priprasti. Vaikas turi dėvėti naujus rūbus, kurie yra nemalonūs jo odai arba keistai kvėpia, su etiketėmis, kurios graužia. Jam reikia priprasti ne tik prie oro mainų ar naujo maisto, kurį tenka valgyti grįžus į mokyklą, bet ir prie visų nepažįstamų veidų, kvapų bei naujųjų klasės draugų balsų.

Norint priprasti prie kiekvieno iš šių pokyčių reikia laiko, tačiau kai jie visi vyksta vienu metu, tai gali tiesiog išsekinti. Todėl daugeliui vaikų, turinčių ASS, pirmoji savaitė naujoje klasėje gali būti labai sudėtinga. Vaikas gali patirti emocinių krizių ir netgi laikinai suprastės jo turimi įgūdžiai, pavyzdžiui, jis gali laiku nenuieiti į tualetą ar nekalbėti. Kiti pirmąsias dienas mokykloje priima kaip grįžimą į labiau struktūruotą aplinką po pertraukos namuose ir greitai prisitaiko.

Suteikite jiems laisvės prisitaikyti savu tempu. Neskubėkite ir stenkitės kuo mažiau mokytį naujų dalykų, labiau telkdami dėmesį į tai, kaip reikia mokytis, prieš pereinami prie to, ką reikia mokytis.

Suteikite jiems laisvės prisitaikyti savu tempu. Neskubėkite ir stenkitės kuo mažiau mokytį naujų dalykų, labiau telkdami dėmesį į tai, kaip reikia mokytis, prieš pereinami prie to, ką reikia mokytis.

Žmonių atpažinimas

Normalu, kad vaikams, turintiems ASS, sunku atpažinti aplinkinius žmones, net ir tuos, kuriuos jie sutinka kiekvieną dieną. Prie to gali prisidėti negebėjimas atpažinti žmones iš veido, akių kontakto vengimas, sensorinė perkrova ir hiperfokusavimas.

Tokiam naujam mokiniui prireiks laiko, kol ims atpažinti jus ir savo klasės draugus bei pasijus jaukiai. Kitiems vaikams toks mokinys gali pasirodyti asocialus ar šiurkštus, nors iš tiesų jis dėl visiškai suprantamos priežasties yra neramus patalpoje, kur daug nepažįstamų žmonių.

Galite jam padėti paskirdami vietą (bent pirmą mėnesį) ir naudodami klasės schemą (su nuotraukomis), skelbiamą pranešimų lentoje arba paliekamą ant to mokinio suolo. Gera mintis naudoti ženklelius su vardais, tai lyg pasisveikinimas kreipiantis vardu ir priminimas, kas jūs esate („Labas rytas, Jonai, aš esu tavo mokytoja ponia Gruber.“).

Taip pat labai svarbu atminti, kad tokie vaikai gali jūsų neatpažinti, kai jiems reikia pagalbos, visų pirma tada, kai sėdite ratu ant kilimo arba esate lauke tarp kitų suaugusiųjų. Jiems reikia būdo surasti jus nepriklausomai nuo to, kaip jūs atrodote, – galbūt jūs (ar bet kurie kiti žmonės, kurie gali padėti) segėsite ryškų oranžinį ženklelį. Užtikrinkite, kad mokinys nesijaustų blogai dėl to, kad ko nors neatpažįsta, ir išmokykite jį pasakyti jums, jei taip nutiktų, – išmokykite pasakyti: „Atsiprašau, bet aš nežinau, kas jūs esate“. Arba padarykite kortelę, kurią jis galėtų jums perduoti arba priklijuoti prie savo bendravimo lentelės.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Sensoriniai iššūkiai

Daugelis vaikų, turinčių ASS, nesugeba susieti į visumą visų sensorinių dirgiklių, su kuriais susiduria aplinkiniame pasaulyje, – ne tik vaizdų, skonių, kvapų ir lytėjimo pojūčių, bet ir pusiausvyros, judesių, gravitacijos bei savo vietos erdvėje.

Jų sistema gali būti nepakankama arba perteklinė, kad adekvačiai reaguotų į šiuos pojūčius. Perdėtai jautrūs vaikai vengs sensorinių veiklų, o nepakankamai jautrūs jų ieškos. Mokinys gali būti nejautrus vienam pojūčiui ir pernelyg jautrus kitam, arba gali nutikti ir taip, kad per dieną hiperjautrumą gali pakeisti hipojautrumas ir atvirkščiai.

Pojūtis	Hiperjautrumas	Hipojautrumas
Prisilietimas	Nemėgsta piešti pirštais.	Stumdosi.
Vaizdas	Užsidengia akis šviečiant saulei.	Spokso į saulę.
Garsas	Užsidengia ausis, kai klasėje groja muzika.	Mėgsta rankomis mušti į stalą.
Skonis	Mėgsta švelnaus skonio maistą.	Vartoja daug druskos.
Kvapą	Vengia kvėpalus naudojančių žmonių.	Uostinėja žmones.
Pusiausvyra	Mėgsta sėdėti ramiai.	Mėgsta suptis.

Sunkumų kyla ne tik gaunant ir filtruojant sensorinę informaciją, bet ir ją apdorojant. Pojūčius galima lengvai supainioti ar netinkamai suprasti, pavyzdžiui, jaučiant alkį arba poreikį, kada reikia nueiti į tualetą. Šie pojūčiai taip pat kelia sunkumų bendraujant su kitais žmonėmis, todėl tokiems vaikams reikia juos kompensuoti. Pavyzdžiui, vaikščiodami jie žiūri į grindis, – taip gali išlaikyti pusiausvyrą (vaizdas sutampa su informacija apie tai, kur yra kūnas).

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

Hiperjautrumas

Vaikai, kurie yra pernelyg jautrūs sensoriniams dirgikliams, gali greitai pasiekti perkrovą, kuri jiems sukelia kančią ar net skausmą. Pasiekus šį tašką, sistema pradeda blokuoti naują informaciją, todėl mokytis tampa beveik neįmanoma.

Jeigu atpažinsite požymius, kai mokinys pradeda priešintis, jūs galite užkirsti kelią perkrovai, sumažindami sensorinių dirgiklių kiekį.

Išveskite vaiką iš triukšmingos muzikos pamokos ir pabūkite su juo dviese, sukeiskite dažus ir leiskite piešti ne pirštais, o teptuku, naudokite ausines, suteikite poilsio pertraukėlę arba paprašykite nunešti raštelį administracijai.

Sensorinės perkrovos artėjimo požymiai:

- * mokinys vengia atlikti užduotį arba bando išeiti;
- * nesusikoncentruoja;
- * vaikšto aplink, negali nusėdėti ramiai;
- * rankomis užsidengia akis ar ausis;
- * panikuoja;
- * yra dirglus ir susijaudinęs;
- * fizinė reakcija – verkimas, skrandžio veiklos sutrikimas, prakaitavimas, raudonis ar išbalimas;
- * echolalija ar stimai;
- * staigus įgūdžių (ypač bendravimo) praradimas.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

Hipojautrumas

Hipojautrumas taip pat gali turėti įtakos mokymuisi, nes mokinys nori veikti tai, kas suteikia daugiau sensorinės informacijos, kurios reikalauja jo kūnas. Tai gali blaškyti ir mokinį, ir visą klasę, nes atitraukia dėmesį nuo to, ką visi turi daryti. Hipojautraus vaiko veikla dažnai yra triukšminga ar trikdanti.

Stebėkite požymius, kurie rodo, kad mokinys siekia gauti daugiau sensorinių dirgiklių, ir nukreipkite jį prie tinkamesnio sensorinės stimuliacijos šaltinio.

Duokite jam suktuką ar ką nors kramtoma, padarykite pertrauką, leiskite nulipdyti ką nors iš plastilino arba pilstyti vandenį iš vieno indo į kitą, leiskite vaikščioti, kol jis mąsto, arba išleiskite kelioms minutėms į lauką pasisupti. Jam taip pat padės sėdėjimas ant minkštos pagalvėlės arba pasunkintos liemenės dėvėjimas.

Požymiai, kad mokinys gali norėti sensorinių dirgiklių:

- * echolalija ar stimai;
- * suolo trankymas ar trepsėjimas;
- * nuolatinis daiktų lietimasis;
- * šiurkštus elgesys su žaislais ar kitais vaikais;
- * daiktų ragavimas ar kramtymas;
- * sukimasis, šokinėjimas ar supimasis;
- * pėdų trynimasis į grindis;
- * nagų kramtymas ar pirštų čiulpimas.

Stimai

Stimai – tai savistimuliacija. Vaikas daro tai, kas sužadina jo nervų sistemą. ASS turintys vaikai to imasi, kad nusiramintų arba gautų sensorinių dirgiklių, kurių reikalauja jų kūnas.

Stimais galima vadinti šiuos pojūčius:

Pojūtis	Savistimuliacija
Prisilietimas	Daiktų trynimasis, savęs mušimas.
Vaizdas	Mirkčiojimas, žaidimas pirštais priešais akis.
Garsas	Echolalija, žaislų trunkymas.
Skonis	Žaislų laižymas, daiktų kišimas į burną.
Kvapąs	Žaislų ar žmonių uostymas.
Pusiausvyra	Sukimasis, supimasis.

Pirmosios kelios savaitės naujoje klasėje gali būti itin sunkios, todėl tuo laikotarpiu dažniau pastebimas savistimuliacijos elgesys. Jis yra svarbus ir padeda mokiniui susikaupti, todėl nieko imtis nereikia, nebent tai vaiką blaško ar kelia pavojų jam pačiam arba jo klasės draugams.

Jeigu pastebite tokį naujojo mokinio elgesį, priimkite tai kaip signalą, kad jam sunku susikaupti. Sumažinkite sensorinių dirgiklių kiekį arba raskite priimtinesnį būdą, pavyzdžiui, leiskite pabūti poilsio zonoje ir pažaisti su minkštu žaislu ar suktuku.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Emocinės krizės

Svarbu suprasti, kad emocinė krizė nėra pykčio priepuolis, todėl su tuo turite susitvarkyti kitu būdu. Pykčio priepuolis – tai nepaklusnumas, kurį galima kontroliuoti ar sustabdyti, – todėl jį galima lengvai išspręsti pasitelkiant discipliną, samprotavimą, taisykles ir papirkimą.

Emocinę krizę sukelia neįveikiama situacija, iš kurios mokinys negali išsisukti, pavyzdžiui, painus socialinis susidūrimas ar nerimas, kurį sukelia staiga pasikeitę planai. Tai sensorinės sistemos perkrova, kurios vaikas negali suvaldyti ar sustabdyti.

Emocinės krizės metu sensoriniai dirgikliai neveikia, todėl kalbėjimas, samprotavimas, disciplina, mokymas ar papirkinėjimas nepadės. Iš tiesų taip tik pabloginsite situaciją, nes šie metodai tik papildomai dirgins ir taip perkrautą sistemą.

Bėgant laikui atskirti emocines krizes nuo pykčio priepuolių tampa lengviau...

Mokinys...	Pykčio priepuolis	Emocinė krizė
Stebi, kaip reaguojate?	✓	✗
Kreipia dėmesį į savo saugumą?	✓	✗
Kontroliuoja savo elgesį?	✓	✗
Bando pasakyti, ko jam reikia?	✓	✗
Nusiramina vos tik išsprendus situaciją?	✓	✗

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Emocinių krizių valdymas

Vaikų, turinčių ASS, emocinės krizės gali būti intensyvios. Jos gali prasidėti staiga ir trukti valandų valandas. Net jei galite išsiaiškinti, nuo ko tai prasidėjo, įsisiautėjusią emocinę krizę ištaisyti dažnai yra sunku (ar net neįmanoma), todėl turite ją tiesiog išgyventi.

Svarbiausias dalykas valdant emocines krizes yra suprasti, kas jas sukelia, kad galėtumėte iš anksto imtis veiksmų ir užkirsti joms kelią. Tai ne visada įmanoma, todėl prasidėjus emocinei krizei pasinaudokite toliau aprašytais patarimais.

Nepykite

Pyktis sukelia daugiau triukšmo ir nieko išspręsti nepadeda. Mokinys nesistengia būti išdykęs, užsispyręs ar elgtis savaip, todėl nieko neišspręsite, jei ant jo pyksite. Geriau giliai įkvėpkite, pasitelkite savo kantrybės resursus... ir atminkite, kad nesvarbu, kaip jums yra sunku, – vaikui yra daugybę kartų sunkiau.

Kontroliuokite

Išveskite iš įvykio vietos žmogų arba pakeiskite daiktą, kuris jį trikdo. Jeigu nežinote, koks tai dirgiklis, išveskite patį vaiką į saugią vietą, kurioje jis nesusižeistų ar nesužeistų kitų.

Stenkitės nesamprotauti

Emocinės krizės metu vaikas savęs nekontroliuoja, jo sistema yra perkrauta ir išsijungia. Bandytas samprotauti, peikti ar klausinėti, kas yra blogai, tik pridės papildomų sensorinių dirgiklių, su kuriais reikės susidoroti, ir pablogins situaciją.

Susitarkite

Emocinės krizės yra vaiko bendravimo būdas su jumis ir su jomis geriau susidorosite, jei galėsite „įjungti valdymo režimą“ užuot švaistę laiką ir energiją su jomis kovodami.

Susidorojimas su pokyčiais

Daugeliui vaikų, turinčių ASS, gyvenimas gali atrodyti chaotiškas ir painus. Jie jaučiasi komfortiškai ten, kur yra struktūra, tvarka ir rutina. Todėl jie dažnai sukuria ir įgyvendina savo dienos tvarką, o bet kokie jos pokyčiai gali labai juos nuliūdinti.

Kartais tokie pokyčiai atrodo nežymūs, tarkime, tai kitoks baldų išdėstymas patalpoje ar šiandien nėra klasės draugų, nes jie susirgo. Mokiniai, turintys ASS, tokie pokyčiai gali reikšti aplinkos nuspėjamumo ir kontrolės praradimą, todėl jis pasijunta nesaugiai ir ima nerimauti.

Pokyčių metu tokiems vaikams dar labiau reikia režimo, todėl pirmąją savaitę naujam mokiniui itin svarbu išlaikyti pastovumą. Sukurkite kiek įmanoma daugiau rutinos, laikykitės jos ir įsitikinkite, kad turėsite pakankamai laiko pasiruošti bet kokiems pokyčiams.

Atminkite, kad rutinos poreikis gali būti labai didelis, – ASS turintys mokiniai puikiai pastebi siūlomus modelius ir gali lengvai už jų užsikabinti. Todėl būkite atsargūs, kad netyčia nesukurtumėte tokios rutinos, kurios nenorite, pavyzdžiui, neskirkite darbo poroje su tuo pačiu mokiniu du kartus iš eilės.

Jie taip pat gali sukurti savo rutiną, kuri nėra akivaizdi kitiems, – sudėlioti pieštukus ant suolo ta pačia tvarka, skaičiuoti žingsnius žaidimų aikštelėje prieš eidami valgyti, laisvu laiku sudėlioti tas pačias tris dėliones. Jūs ar klasės draugai galite netyčia sutrikdyti tokią rutiną, o tai tik sukuria dar daugiau nerimo. Bėgant laikui mokinys atsipalaiduoja, įsilieja į naujosios klasės gyvenimą ir jaučia mažesnę rutinos poreikį.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Sunkiausi dienos etapai

Vaikai mokykloje labiausiai laukia pietų pertraukos, dailės pamokų, žaidimų lauke, tačiau būtent šis laiko tarpas gali būti itin sunkus vaikams, turintiems ASS. Tai, kas kitiems yra malonu, – pertrauka nuo rutinos, laisvė pasirinkti veiklą, laikas bendrauti su draugais, – šiems vaikams gali virsti košmaru.

Ne klasėje vykstančiose pamokose mokiniai turi prisitaikyti prie kito mokytojo, naujų taisyklių ir nepažįstamos aplinkos.

Tokios pamokos dažnai sukelia nepageidaujamų papildomų sensorinių dirgiklių, – tai gali būti dvidešimties skirtingų instrumentų keliamas triukšmas, terpentino kvapas dailės kabinete arba švilpuko garsas kūno kultūros pamokoje.

Pietų metas daugeliui mokinių suteikia pertrauką pailsėti nuo protinės veiklos, tačiau mokiniams, turintiems ASS, jis gali reikšti bet ką, tik ne poilsį. Tuo metu susiduriama su painiomis socialinėmis situacijomis, nerimu dėl maisto ir struktūros nebuvimu, ir visa tai kelia stresą. Po pietų dažnai pasitaiko emocinių krizių, nes pavargę ir emociškai išsekę organizmai pradeda išsikrauti.

Laisvas žaidimų laikas taip pat gali būti sunkus. Jiems nėra lengva pasirinkti, dažnai aplinkui tvyro didelis triukšmas ir klasės draugai elgiasi mažiau nuspėjamai, sėdi arčiau arba atsitrenkia vienas į kitą. Tai taip pat priežastys, kodėl mokiniams, turintiems ASS, mokyklos susibūrimai tokie sudėtingi.

Patarimai, kaip susitvarkyti sunkiausiais dienos etapais

- * Užtikrinkite, kad visi mokytojai suprastų vaiko poreikius ir žinotų, kaip juos patenkinti.
- * Jei galite turėti padėjėją ar pagalbinką tais dienos etapais, susitarkite, kad jie būtų netoliese.
- * Suderinkite, kad padėjėjai ir pagalbinkai pietų pertrauką turėtų anksčiau, o vaikų pertraukos metu juos prižiūrėtų, padėtų užsisakyti maisto valgykloje ar atsidaryti maisto dėžutes.
- * Sukurkite pietų rutiną – vaizdinį planą ar pasirinkimų lentelę.
- * Paskirkite mokiniui vietą, kurioje jis sėdės pietų metu.
- * Prieš pietus nuveskite mokinį į valgyklą, kad jis galėtų pasirinkti.
- * Laisvu žaidimų metu ar per pertrauką leiskite mokiniams būti ramioje vietoje.
- * Suburkite vaikų, kurie mėgsta žaisti kortomis ar stalo žaidimus, būrelį bibliotekoje.
- * Laisvo žaidimo laikui pridėkite rutinos, sukurdami nedidelį planą ir pasirinkimų lentelę.
- * Į triukšmingą pamoką atsineškite ausų kištukus.
- * Po pertraukų pasirinkite labiau nuspėjamą ir ramią veiklą.
- * Naudodami socialines istorijas pasiūlykite mokiniui idėjų, kokius žaidimus galėtų žaisti per pertraukas.
- * Leiskite jam iš anksto pasiruošti kūno kultūros pamokai, kad išvengtumėte triukšmo persirengimo kambaryje.
- * Paaiškinkite, kad kitose pamokose gali būti kitokios taisyklės (dažniausiai negalima žaisti su kamuoliu patalpoje, tačiau kūno kultūros pamokoje tai leidžiama).

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Nevienodi įgūdžiai

Įprasta, kad vaikai, turintys ASS, išsiskiria vienoje srityje, o kitoje – mažiau, net ir mokydami to paties dalyko. Jie gali puikiai rašyti, tačiau turėti sunkumų su suvokimo užduotimis, arba puikiai valdyti teptuką, bet nemokėti užsirišti batraiščių. Ir tai, kad jie gali pasakyti visų „Yankees“ žaidėjų pavardes, dar nereiškia, kad jie gali įsiminti daugybės lentelę.

Šie įgūdžiai gali keistis kiekvieną dieną ar net kelis kartus per dieną, atsižvelgiant į išorinius reikalavimus ir tai, kaip jie su jais susidoroja.

Tai reiškia, kad net ir labai protingi mokiniai gali turėti sunkumų, kai reikia laikytis paprastų nurodymų, ypač tada, kai jie yra pasakomi arba juos sudaro keli žingsniai.

Todėl suskirstyti vaikus pamokoje pagal gebėjimus gali būti sunku. Skirtingumas taip pat dažnai suprantamas netinkamai, – klystama manant, kad mokinys tingi, yra užsispyręs ar neišnaudoja visų savo galimybių.

Akių kontaktas

Ne visi vaikai, turintys ASS, turi sunkumų dėl akių kontakto. Informacijos srautas, gaunamas žiūrint į veidus, gali būti nepaprasta patirtis. Todėl niekada neverskite jų žiūrėti į jus, nemėginkite pasukti smakro ir sakyti: „Žiūrėk į mane, kai su tavimi kalbu.“ Jie gali išlaikyti dėmesį ir į jus nežiūrėdami – tuomet geriau sutelkia dėmesį į tai, ką sakote, be papildomų dirgiklių, kurių sukelia akių kontaktas. Norėdami patikrinti, ar jie klausosi, galite paprašyti pakartoti, ką pasakėte.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Draugystės

Netiesa, kad vaikai, turintys ASS, nenori susirasti draugų. Daugelis iš jų mėgsta būti su kitais, bet nelabai žino, kaip užmegzti ir palaikyti santykius. Pokalbiai dažnai jiems yra keblūs, todėl jie būna linkę apeiti sudėtingas socialines taisykles žaidimų aikštelėje. Dėl neigiamos patyčių patirties jie taip pat nepatinkamai bendrauja su kitais vaikais.

Vaikus, kurie turi sunkumų dėl socialinio supratimo, taip pat baugina situacijos, kai reikia priėti prie galimų draugų ar įsitraukti į žaidimus. Rutinos poreikis verčia juos griežtai laikytis taisyklių, kurios dažnai kelia nesutarimų (ypač kai taisykles jie susikuria patys), o kartotinis jų žaidimų pobūdis gali erzinti kitus vaikus.

Pirmosiomis dienomis jiems reikės daug pagalbos ir šiek tiek laiko, kol įpras prisidėti prie bendros veiklos. Galite jiems padėti supažindindami su tinkamu klasės draugu, geriausia tokiu, kuris yra kantrus ir domisi panašiais dalykais. Pilna žaidimų aikštelė gali atrodyti baugiai pirmąją savaitę mokykloje, todėl raskite ramią vietelę, kurioje tokie vaikai galėtų stebėti kitus arba žaisti stalo žaidimus.

Socialinės istorijos gali būti veiksmingas būdas mokyti naująjį mokinį susidraugauti ir būti draugu. Jos ypač naudingos aiškinant nerašytas santykių taisykles žaidimų aikštelėje („kitiems vaikams gali nepatikti, jei kalbėdamas su jais stovėsiu per arti“).

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Emocijos

Kitas mitas apie vaikus, turinčius ASS, – kad jie neturi empatijos. Tai netiesa, – jie patiria įvairiausių emocijų ir tikrai geba tais jausmais pasidalinti su kitais žmonėmis. Tiesiog jiems sudėtinga atpažinti, kokios tai emocijos, o dėl bendravimo sunkumų sunku pasakyti, kaip jie jaučiasi.

Jie taip pat gali turėti sunkumų dėl socialinio supratimo, ir tai trukdo nuspręsti, ką reikia daryti, kai kas nors jiems parodo tam tikrą emociją.

Taigi, jei naujas mokinys juokiasi, kai klasės draugas verkia, jis nėra bejausmis ar šiurkštus, o tiesiog sutrikęs. Švelniai jam paaiškinkite, kad ašaros reiškia kito žmogaus liūdesį, ir parodykite, kaip jam padėti: „Kai kas nors yra nusiminęs, galime pasiteirauti, ar viskas gerai.“

Jums taip pat pagelbės vaizdinės kortelės, kuriose pavaizduotos įvairios emocijos; jos padės jums kalbantis apie jo jausmus. Tačiau jis gali vis tiek nežinoti, kaip pavadinti savo emociją, todėl gali apibūdinti, kaip jaučiasi jo organizmas: „Man skauda pilvelį“ arba „Mano širdis daužosi“.

Laimingas

Linksmas

Susijaudinęs

Liūdnas

Nustebęs

Darbas grupėje

Moksleiviui, kuriam kyla sunkumų susirasti draugų, su kuriais galėtų dirbti, suprasti savo vaidmenį grupėje ar įsitraukti į pokalbį, darbas grupelėse sukels daug iššūkių. Todėl jis gali jaustis sutrikęs, atskirtas ir itin nervingas, nekalbant apie sensorinę perkrovą, kurią sukelia triukšmingas darbas grupėse.

Klasės draugams taip pat gali būti sunku su juo dirbti. Vaikams, turintiems ASS, būna sunku pereiti nuo vienos temos prie kitos, dirbti paeiliui, kalbėti tokiomis temomis, kurios jų nedomina, arba sėdėti arti kitų mokinių. Juos gali erzinti, kad grupės nariai nutolsta nuo užduoties arba tiksliai nesilaiko nurodytų taisyklių, todėl tikėtina, kad jie bus pasirenkami rečiau, kai reikės atlikti darbą grupėje.

Iš pradžių naujam mokiniui leiskite dirbti poroje su pagalbininku arba išbandykite darbą grupėje atlikdami vaidmenų pratimus. Mokinį į grupes skirstykite taip, kad mokinys neliktų nepasirinktas arba pasirinktas paskutinis. Jei tam tikroje grupėje mokiniui dirbti sekasi, duokite jam laiko apsibrasti su tos grupės dinamika. Visada pasakykite jam iš anksto, kad grupė keisis.

Mokiniams, turintiems ASS, dažnai sunku identifikuoti save kaip tam tikros grupės narį. Jie gali ignoruoti nurodymus, pateiktus visai klasei, arba galvoti, kad nurodymai skirti kam nors kitam, o ne jiems, bei turėti sunkumų atpažindami savo grupės narius. Pasitelkite vizualinę pagalbą, kad identifikuotumėte grupes, – naudokite spalvotus ženklelius, skirkite grupėms pavadinimus arba konkrečias jų darbo vietas.

Darbas grupėje gali būti labai socialus ir linksmas, tačiau mokiniams, turintiems ASS, sunku dalyvauti pokalbyje. Jie gali atsitraukti ir nedalyvauti, abejoti arba nežinoti, koks jų vaidmuo tam tikroje grupėje. Jie lengviau susidoroja, kai jiems aišku, koks vaidmuo jiems paskirtas ir kokius konkrečius darbus jie turi atlikti. Pateikdami scenarijų, galite jiems padėti, pavyzdžiui: „Tu būsi atsakingas už pateiktų minčių užrašymą, todėl gali klausti: Gal galėtumei man pakartoti?“.

Taisyklės

Vaikai, turintys ASS, gali puikiai laikytis taisyklių. Jie tikrai nori žinoti, ko iš jų tikimasi, bet jiems patiems tai sunku išsiaiškinti, jie dažnai supranta ne taip. Taisyklės suteikia jų gyvenimui tvarkos ir nuspėjamumo, todėl jie gali labai nusiminti, jei kiti tų taisyklių nesilaiko.

Naudodami paveikslėlius aiškiai ir suprantamai nustatykite taisykles – jų sąrašas turi būti trumpas. Vartodami kiek įmanoma daugiau teiginių aiškiai apibūdinkite, ką jie turi daryti („klasėje mes vaikštome“, o ne „klasėje nebėgiojame“).

Tokios frazės kaip „elkis pagarbiai“ arba „būk mandagus“ gali būti painios, todėl pateikite konkrečių pavyzdžių, tarkime: „Kai ko nors prašome, sakykime žodį prašau“.

Jei naujajam mokiniui sunku laikytis taisyklės, įsitikinkite, ar jis ją tinkamai supranta. Parodykite sąrašą, paaiškinkite, ką kiekviena taisyklė reiškia ir kaip jis ją pažeidė. Jei tai pasikartoja, reikėtų sugalvoti naują paaiškinimą arba pakeisti paveikslėlį.

Tvarkos poreikis tokiems mokiniams gali būti toks didelis, kad kartais jie susikuria savų taisyklių ir labai nusimena, kai kiti jas sulaužo. Pavyzdžiui, mokinys gali atkakliai tvirtinti, kad tik jis galės laisvu laiku žaisti kompiuteriu. Jei taip nutiktų, paprašykite jo paaiškinti taisyklę. Parodykite klasės taisyklių sąrašą ir atkreipkite dėmesį, kad tokios taisyklės tarp jų nėra. Pabandykite suprasti, kodėl jam prireikė primesti taisyklę (galbūt jis nerimavo, kad jo failai bus ištrinti), ir išsiaiškinkite, ar yra koks kitas būdas, kuris leistų jam jaustis gerai (galima išsaugoti jo failus išoriniame diske).

Nurodymų laikymasis

Daugeliui vaikų, turinčių ASS, sunku suprasti, ką jiems sako kiti žmonės. Dėl uždelsto kalbos priėmimo ir apdorojimo jiems dažnai būna sunku laikytis nurodymų, nes jie gali ne viską suprasti arba neįstengia susieti žodžių reikšmių į visumą. Jie dažnai supranta pirmą žingsnį arba įsimena kelis paskutinius žodžius ir pamiršta, ką sakėte, kai ateina laikas veikti.

Jiems taip pat sunku sudėlioti informaciją tinkama tvarka, kad galėtų pateikti atsakymą arba išsiaiškinti, ką jie turi daryti. Toks delsimas atsakyti arba veikti gali sudaryti klaidingą įspūdį, lyg jie nekreipia dėmesio arba jus ignoruoja.

Kuo dažniau naudokite vaizdinius nurodymus, kuriuose būtų aiškiai išdėstyta veiksmų seka, kokia veiksmai turi būti atlikti. Jei turite nurodymus duoti žodžiu, pirmiausia įsitikinkite, ar patraukėte jo dėmesį, tada po vieną pateikite paprastus nurodymus.

Įsitikinkite, kad nurodymus duodate vartodami teiginius, nes apdorodamas girdimą informaciją jis gali neišgirsti svarbių detalių (sakykite „eik šaligatviu“, o ne „neik gatve“).

Prieš prašydami atsakymo duokite laiko apgalvoti žodžius ir išsiaiškinti, ką jam reikia padaryti. Būkite atsargūs su fraze „ar supratai?“, – jis gali visada atsakyti teigiamai, nes žino, kad būtent tai norite išgirsti (arba tokiu būdu jis privers jus atsikabinti!). Geresnis būdas išsiaiškinti, ar jis suprato, – paprašyti pasakyti arba parodyti, ką jam reikia padaryti.

Savęs išreiškimas

Mokiniam, turintiems ASS, gali būti sunku žodžiais išreikšti savo poreikius, norus, mintis ir jausmus. Jie arba neranda žodžių, kai jų reikia, arba nemoka sudėlioti jų tinkamai. Taip nutinka ir kalbant, ir rašant, todėl galite įsivaizduoti, kaip neįtikėtina tai juos slegia.

Mokykloje beveik nuolatos iš mokinių reikalaujama vartoti ekspresyvią kalbą, ir toks spaudimas rasti bei vartoti tinkamus žodžius gali labai liūdinti vaikus, turinčius ASS. Be to, jie turi susidoroti su pasekmėmis, kad nepadarė to tinkamai, – daugelis nesupranta jų poreikių ir norų, jų veiksmai yra klaidingai aiškinami ir jie dėl to nuolatos patenka į bėdą.

Jūsų tikslas turėtų būti kiek įmanoma sumažinti šį spaudimą. Iš pradžių parodykite naujam mokiniui būdą, kaip pasakyti jums, kad jis nežino, ką nori pasakyti; taip sumažinsite mokinio nerimą, kol laukiate jo atsakymo. Duokite vaizdinę kortelę, kurią jis galėtų parodyti, arba išmokykite, kokią frazę jam reikia pasakyti.

Vaizdiniai raginimai padės jam kalbėti, kai norės ką nors pasakyti. Naudokite paveikslėlius ar žodžius kaip sakinio pradžios užuominą, pavyzdžiui: „Aš noriu...“ Gali tėti tokiu būdu sudaryti ir visus sakinius, pasirenkant kelias korteles. Taip pat pabandykite išmokyti scenarijų, kuriuos mokinys galėtų panaudoti įvairiose situacijose; jam taps lengviau įsitraukti į diskusiją arba suteiksite laiko, kol ras tinkamus žodžius apie tai, ką nori pasakyti.

Aš noriu

Tiesioginis mąstymas

Kol į klasę neatvyksta mokinys, turintis ASS, tol nesuprantate, kaip retai mes sakome tai, ką iš tiesų norime pasakyti. Kasdienėje mūsų kalboje gausu perkeltinių prasmių, žodžių žaismo, eufemizmų, sarkazmo ir perdėtos reikšmės žodžių, kuriuos sunku suprasti tiesiogiai mąstančiam mokiniui. Dėl to gali kilti daug nesusipratimų, įžeistų jausmų, nusivylimų ir emocinių krizių.

Viskas, ką sakome, turi dvi prasmes: tiesioginę (tai, ką iš tiesų žodis reiškia) ir perkeltinę (tai, ką jūsų manymu, reiškia žodžiai). Vaikai, turintys ASS, mąsto tiesiogiai, todėl jums pasakius „minutėlę“, nors norėjote pasakyti „tuoj“, jie nukreips akis į laikrodį ir skaičiuos, kol praeis šešiasdešimt sekundžių. O po to jie pasijunta sumišę ir įskaudinti, kai minutė baigiasi, o jūs pažado nesilaikote.

Tiesioginei prasmei skiriamas dėmesys turi įtakos darbui su klase, įskaitant nurodymus, kuriuos duodate, taisykles, abstrakčių sąvokų supratimą ir suvokimo užduotis. Jis taip pat dažnai būna nesusipratimų tarp mokinio ir klasės draugų priežastis, kai nesuprantami juokeliai, pasireiškia perdėtas sąžiningumas ar sarkastiškų atsakymų priėmimas pažodžiui.

Todėl visada sakykite tiksliai tai, ką norite pasakyti. Paaiškinkite bet kokias perkeltines vartojamų žodžių prasmes, o geriausia – venkite jas vartoti kartu:

- * Mokėk susikaupti
- * Akis į mane
- * Įjunkite mąstymą

- * Pastatykite ausis
- * Užsisiūkite lūpas

Mokėjimas susikaupti

Mokiniam, turinčiam ASS, kartais sunku sutelkti dėmesį į tai, ką jiems aiškinate. Hiperjautrių arba hiperaktyvių vaikų dėmesį lengva išblaškyti, kol kiti gali susitelkti į užduotį nekreipdami dėmesio, kas vyksta aplink.

Dėmesys – tai sąvoka, kuri suprantama abstrakčiai, ir mokiniui gali būti neaišku, kur arba į ką jis turi žiūrėti. Vaikams, turintiems ASS, gali būti sunku suprasti dalyką iš konteksto taip, kaip tai sugeba kiti vaikai, todėl jiems reikia aiškiai išdėstyti sąvokas.

Uždelstas girdimos informacijos apdorojimas ir dėmesio nukreipimas gali reikšti, kad jam reikės šiek tiek laiko, kol supras, jog kreipėtės būtent į jį ir davėte nurodymą jam. Tokiam vaikui reikia laiko atpažinti žodžius, įsiminti, ką jie reiškia ir ką reikia daryti, kai juos išgirsta. Tačiau iš šalies gali pasirodyti, kad jis neišgirdo arba nereaguoja, todėl nepertraukite jo ir nesakykite: „Pasakiau, susikaupt!“

Atminkite, jog jam nebūtina žiūrėti į jus, kad atkreiptų dėmesį į tai, ką sakote. Iš tiesų papildomos vizualinės informacijos ir akių kontakto keliamo streso blokavimas padeda jam klausytis geriau.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Patarimai, kaip padėti susikaupti

Išmokite atpažinti nedėmesingumą

Ne visi vaikai susikaupia sėdėdami ramiai ir žiūrėdami į jus, todėl nemanysite, kad mokinys nėra įsitraukęs, jei nežiūri į jus arba suka suktuką. Įsitikinkite, kad mokinys yra susikaupęs, paklauskdami, ar jis žino, ką sakėte ir ką jam reikia padaryti.

Nieko nesakykite

Vizualiai arba lietimui patraukite jo dėmesį. Sukurkite kortelę ir pavaizduokite joje „dėmesį“; kad galėtumėte jam parodyti, kai pasigendate jo dėmesio. Kartais papildomos girdimosios informacijos, kurią suteikia frazė „susikaupk“ (arba kreipimasis vardu), gali pakakti, kad nutrauktumėte jo mintis ir jis nebegalės susikaupti.

Duokite laiko

Nesitikėkite, kad jis galės mesti tai, ką daro (arba nustos galvoti), ir susitelks, vos tik jo paprašysite tai padaryti. Palaukite, kol jis pats sutelks mintis į tai, ką aiškinate.

Būkite lankstūs

Leiskite jam susikaupti taip, kaip jam geriausia. Jei jam reikia, leiskite vaikščioti, piešti, spoksoti į savo kojas, sukintėtis ant kėdės ar minkyti kamuoliuką. Supraskite, kad ne kiekvienam vaikui sėdėjimas tyliai ir klausymasis yra geriausios sąlygos.

Aiškiai suformuluokite, ko norite

Aiškiai nurodykite „sėdėk ant kilimo“ arba „žiūrėk į televizorių“. Padėkite jam suprasti, kas yra dėmesys ir ko iš jo tikėtės.

Išsiaiškinkite, kodėl yra sunku

Ar yra vaizdinių ar dėmesį blaškančių garsų, pavyzdžiui, spalvotų plakatų arba plepančių mokinių? Gal jam reikia pertraukos, kad pajudėtų? Gal jam sunku suprasti užduotį ar nurodymus? Gal yra dėmesį blaškančių vaizdinių elementų, kurie neleidžia sutelkti dėmesio į puslapį? Gal jam sunku į jus žiūrėti, nes už jūsų yra daug žaislų?

Žaidimo įgūdžiai

Vaikams, turintiems ASS, patinka žaisti, tačiau dažniausiai jie žaidžia kitaip nei kiti vaikai. Jie gali surikiuoti lenktynines mašinėles į eilę, o ne važinėti jomis ant kilimėlio, nuolatos liesti dėlionės dalis arba nešiotis tam tikro žaidimo žetoną.

Jiems reikia pagalbos, kad išmokytų interaktyviai žaisti su klasės draugais arba žaislais. Jiems sunku pastebėti ir imituoti, kaip žaidžia kiti vaikai, todėl nebus lengva priimti žaidimų taisykles arba išmokti kitaip žaisti su žaislais. Žaidimų aikštelės dažnai būna triukšmingos ir chaotiškos, todėl pasirinkimas, su kuo žaisti, gali jiems kelti tikrą stresą.

Vaikams, turintiems ASS, gali būti sunku suprasti, kada žaidimas baigiasi, o sumaištis neretai priverčia pasirinkti destruktivią pabaigą, pavyzdžiui, nugriauti pastatytą kaladėlių bokštą arba išmėtyti dėlionės dalis.

- * Naudokite pasirinkimų lentelę, kad padėtumėte jam pasirinkti žaidimą.
- * Įsivaizduokite, kad tokiam vaikui žaisti yra sunku, todėl mažiau tikėtina, kad jam patiks persirenginėjimas, arbatos vakarėliai ar kitokie vaidmenų žaidimai.
- * Žaidimų aikštelėje apibrėžkite veiklos zonas.
- * Ant grindų patieskite kilimėlį, kad žinotų, kur sėdėti.
- * Naudokite socialines istorijas ir vaidmenų žaidimus, kad padėtumėte jam išmokti, kaip pasikviesti kitus vaikus prisidėti (ir ką daryti, jei šie atsisako).
- * Naudokite knygelę arba paveikslėlius, kad padėtumėte jam susirasti idėjų, kaip žaisti su žaislu, pavyzdžiui, „kaip žaisti su plastilinu“ arba „ką galima padaryti iš kaladėlių“.
- * Stebėkite požymius, reiškiančius, kad jam pradeda nusibosti, ir pasiūlykite nuveikti ką nors kita, – turėkite krepšelį, kad baigęs žaisti jis galėtų įdėti žaidimą (arba pasirinkimų kortelę).

Perėjimai

Vaikams, turintiems ASS, perėjimas gali kelti stresą net tada, kai jie to tikisi. Perėjimas – tai tam tikras pokytis, kai pereinama nuo vienos veiklos prie kitos. Jie vyksta lėčiau ir atsargiau nei kiti staigūs ir nenumatyti pokyčiai, kurie gali juos nuliūdinti, pavyzdžiui, susirgo mokytoja arba paskutinę minutę pasikeitė tvarkaraštis.

Perėjimas nuo vieno dalyko prie kito, grįžimas po pietų pertraukos į klasę arba į savo suolą po pertraukos ant kilimėlio reikalauja nukreipti dėmesį kitur ir pakeičia sensorinius dirgiklius, dėl kurių vaikas jaučiasi nepatogiai arba jam tenka įdėti daug pastangų. Būtent tuo metu mokiniai gali tapti itin nepastovūs arba nervingi.

Būkite pasiruošę

Geriausias būdas susidoroti su perėjimu – tai žinoti, kad jis įvyks. Įpraskite iš anksto galvoti apie dienos, savaitės ar mėnesio planą ir taip numatyti perėjimą.

Iš anksto įspėkite

Mokinys visada turi žinoti, kad artėja perėjimas, net jeigu jis įvyksta kasdien. Naudokite vaizdinį grafiką ar užuominas, kad įspėtų apie pokytį. Pavyzdžiui, kai ateina laikas susirinkti daiktus arba skaičiuoti prie lentos, groja muzika iš filmuko „Statybininkas Bobas“ (angl. „Bob the Builder“).

Skirkite daug laiko

Vaikams, turintiems ASS, norint nutraukti veiklą ir sutelkti dėmesį kitur gali prireikti daugiau laiko, todėl neskubinkite jų. Hiperjautriems vaikams taip pat gali reikėti daugiau laiko, kad prisitaikytų prie naujos sensorinės informacijos srauto.

Pabaiga turi būti akivaizdi

Pereiti prie naujos veiklos yra sunku, kai nesupranti, kad ankstesnė jau yra baigta, todėl raskite būdų aiškiai parodyti, jog užduotis baigėsi, – ištraukite kortelę iš tvarkaraščio ir įdėkite į atliktų užduočių krepšelį arba parodykite paveikslėlį, kaip atrodo užbaigta užduotis.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Daugiau patarimų, kaip valdyti perėjimus

Naudokite perėjimą žymintį daiktą

Daiktas, kurį mokinys gali nusinešti nuo vienos veiklos prie kitos, gali padėti tas dvi erdves sujungti ir palengvinti su perėjimu susijusį stresą.

Pavyzdžiui, jei reikia pasiimti iš kuprinės bibliotekos knygą ir nunešti ją į biblioteką, perėjimas bus sklandesnis ir vizualiai mokiniui primins, kur jis turi nueiti.

Apibrėžkite zonas ir nustatykite ribas

Perėjimas nuo vienos užduoties prie kitos gali būti lengvesnis, kai būna aišku, kur reikia nueiti ir ką ten daryti, – ant grindų pažymėkite tašką, nurodydami vietą, kurioje jis turi sėdėti ant kilimėlio, žemėlapyje parodykite vietas, kur jis gali žaisti per pietų pertrauką.

Venkite žodinių raginimų

Girdimosios informacijos apdorojimas nėra stiprioji vaikų, turinčių ASS, pusė, todėl geriau pasirinkite vaizdinius ar fizinius raginimus – patapšnokite per kelį, kai reikia atsistoti, arba nupieškite pėdas ant grindų, kad parodytumėte, kur reikia eiti.

Naudokite laikmatį

Laikas – tikrai abstrakti sąvoka, todėl paversdami jį kuo nors, kas yra vizualu, duosite signalą, kad artėja perėjimas. Geriausi yra tie signalai, kurie rodo konkrečiai slenkantį laiką, pavyzdžiui, laikui pasibaigus, jis neberodomas.

Venkite perėjimų

Vienas iš geriausių būdų slopinti perėjimų keliamą stresą – tai kiek įmanoma sumažinti jų kiekį. Iš anksto numatykite, kada įvyks pokytis, ir pagalvokite, ar yra kokių darbų, kurie leistų išvengti perėjimo, – pavyzdžiui, suplanuokite visas veiklas ant kilimėlio tuo pačiu dienos metu.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Rašymas ranka

Rašymas ranka vaikams, turintiems ASS, gali būti sunki užduotis, o kai kuriems ji atrodo net skausminga. Daugelis susiduria su motorikos ir koordinacijos įgūdžių sunkumais, jiems sunku tinkamai išlaikyti motorinių įgūdžių reikalaujančius smulkius daiktus, pavyzdžiui, pieštuką.

Tokie mokiniai gali užtrukti gerokai ilgiau nei kiti, kol atliks rašymo užduotį. Kol suraito raides, jie pamiršta, ką iš pradžių norėjo parašyti.

Leiskite vaikams rašymo užduotį atlikti kompiuteriu, atsakyti į klausimus žodžiu arba kartu su padėjėju, kad sumažintumėte patiriamą spaudimą. Atminkite, kad tokie mokiniai visada turės sunkumų, kai reikės nusirašyti informaciją nuo lentos, todėl geriau atspausdinkite ją ir paduokite parengtas kopijas.

Mokiniams, turintiems ASS, taip pat kartais kyla sunkumų lyginant ranka rašytas raides su spausdintinėmis – skiriasi jų dydis, šriftas ir spalva, o vaikui, kuriam smulkmenos itin svarbios, gali būti sunku įžvelgti atitikmenis.

Dėl to jiems kartais sunku žinoti, ar taisyklingai parašė žodį, pavyzdžiui, kai turėjo atlikti užduotį su atspausdintu žodžių sąrašu. Tokiu atveju jiems padėsite leisdami klaviatūra rašyti žodžius, kai raidžių dydis ekrane sutampa.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

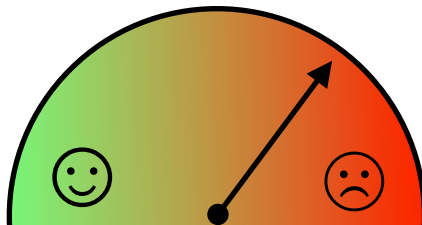
ŠALTINIAI

Garsumo valdymas

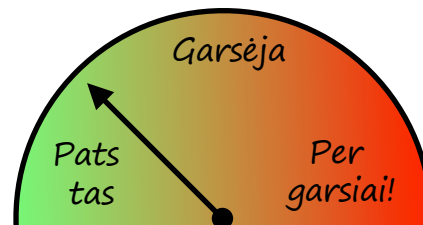
Sensorinės integracijos problemų turintys vaikai dažnai nesuvokia, kaip garsiai jie kalba. Galite klasėje juos labai nuliūdinti, jei paprašysite nurimti. Tai nėra labai veiksminga priemonė, nes jie tiesiog nežino, kada jie kalba tyliau, ir negalima jų teisti, jei vėl pradėjo kalbėti garsiai.

Galima bandyti priminti, kad reikia tylos, pasakant tai garsiau, tačiau tai tik prideda sensorinio chaoso, todėl tikėtina, kad tokia žinutė mokinio nepasieks. Raskite švelnų būdą jam pasakyti, kad kelia per daug triukšmo, pavyzdžiui, lengvai patapšnodami per petį arba parodydami kortelę.

Galite sukurti „garsumo matuoklį“, kurio rodyklę suksite norėdami parodyti mokinio arba visos klasės keliamą triukšmą.

Lilės garsumo matuoklis

Klasės garsumo matuoklis

Pirmosios dienos

Įsitvirtinimas

Pirmųjų savaitių veiklos

Klasės supažindinimas su autizmu

Susipažinimas su mokiniu

Susipažinimas su klasės kabinetu

Susipažinimas su tėvais

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Įsitvirtinimas

Svarbiausia padėti naujam mokiniui įsitvirtinti klasėje, užtikrinti, kad pirmosiomis dienomis viskas vyktų nuoseklia ir kaip įmanoma labiau nuspėjama tvarka. Svarbiausias dalykas padedant naujam mokiniui įsikurti klasėje – pirmomis dienomis laikyti daiktus kiek įmanoma labiau pastoviai ir nuspėjamai. Leiskite vaikui žinoti, ko tikėtis (ir ko tikimasi iš jo).

Kiek įmanoma, struktūruokite veiklas, ypač tuo metu, kai viskas vyksta lanksčiau, pavyzdžiui, per pertraukas ir laisvu žaidimų metu. Nespauskite jo iš karto įsitraukti į grupės veiklas arba susirasti draugų.

Jei įmanoma, suorganizuokite, kad mokinys pradėtų lankyti pamokas keliomis dienomis vėliau nei visa klasė. Viskas vyks tyliau ir kiti mokiniai jau žinos, kokia yra rutina, bei galės ją parodyti naujam mokiniui.

Vienas iš pirmųjų jūsų darbų – rasti būdą, kaip jis galėtų jums pasakyti, kad įstrigo su užduotimi arba yra nuliūdęs ir jam reikia pertraukėlės. Kai aplink viskas nauja ir baugina, jam sunku rasti tinkamus žodžius arba asmenį, kuriam gali apie tai pasisakyti. Sugalvokite frazę, kurią jis galėtų vartoti, arba turėkite kortelę, kurią jis galėtų perduoti, kai visko susikaups per daug.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Pirmųjų savaitių veiklos

Pirmųjų savaitių su naujuoju mokiniu tikslas – pasiekti, kad jis pajautų, jog klasė yra patogi ir saugi vieta. Pratimai, padedantys susipažinti su mokykla, klase ir žmonėmis, kuriuos jam reikia pažinti, gali būti linksmas ir mažai streso sukeliantis būdas įsikurti.

Sukurkite nedidelį lobių žemėlapi, pagal kurį mokiniai vaikščios po mokyklą, sustos susipažinti su bibliotekininke, valgyklos darbuotojais ir kūno kultūros mokytoju.

Sukurkite žaidimą su įvairių darbuotojų, kuriuos reikia pažinti, nuotraukomis. Vyresniems mokiniams papasakokite apie įvairius darbus, kurie atliekami mokykloje, ir pasakykite vardus tų žmonių, kurie juos daro.

Paprašykite naujojo mokinio atsinešti ką nors iš namų, kad parodytų jums arba visai klasei. Tai padės susirasti draugų, turinčių panašių pomėgių, ir paskatins bendrauti su klasės draugais.

Jei sužinosite daugiau apie mokinio pomėgius, galėsite vėliau tai panaudoti kaip skatinamąją priemonę.

Klasės supažindinimas su autizmu

Vaikai, turintys ASS, gali daryti įvairių dalykų, kurie kitiems vaikams atrodo keisti. Jie vaikšto, kalba ir elgiasi kitaip ir kartais tai sunku suprasti.

Kad ir kokie keisti būtų jų poelgiai, kiekvienu atveju iš jų slypi konkreti priežastis. Padėdami savo klasės vaikams suprasti tokį elgesį, atsakykite į jų klausimus, sumažinsite patyčių riziką ir parodysite jiems būdų, kuriuos gali panaudoti, kad į žaidimą bei kitas grupės veiklas įtrauktų vaiką, turintį ASS.

Kalbėkite apie dalykus, kurie naujam mokiniui gerai sekasi arba patinka kitiems vaikams, – jis gražiai piešia, daug žino apie dinosaurus. Paklauskite klasės vaikų, kas jiems gerai sekasi ir ką jie mėgsta daryti.

Tada papasakokite, kas juos liūdina ir ką jie daro, kad taip nesijaustų. Taip suteiksite daugiau progų pakalbėti apie tai, kodėl jis taip elgiasi ir kas jam padeda jaustis geriau. Pakalbėkite apie tai, kuo vaikai gali jam padėti ir ką jie turi daryti, kai jam nesiseka.

Paaiškinkite tokius dalykus:

- * Kodėl reikia nekreipti dėmesio, kai jis šaukia atsistojęs klasės viduryje.
- * Jis tikrai nori dalyvauti žaidime, tačiau nežino, kaip tai padaryti.
- * Jei jis nenori žaisti, tai nereiškia, kad jie jam nepatinka.
- * Jis gali žaisti su žaislais šiek tiek kitaip nei jie.
- * Jam gali patikti žaisti tą patį žaidimą daug kartų.
- * Jam labai svarbios taisyklės.
- * Jam gali nepatikti triukšmas, kai prie jo liečiamasi arba kai žmonės sėdi labai arti.
- * Susijaudinęs jis gali norėti skleisti garsus arba judėti.

Susipažinimas su mokiniu

Įprastos, ledus pralaužiančios veiklos, kurios padeda klasės vaikams geriau pažinti vieniems kitus, ASS turintiems vaikams gali kelti didžiulį stresą. Kalbėjimas atsistojus prieš visus arba atsakinėjimas į klausimus apie save naujoje aplinkoje gali bauginti, o nerimas sukelti atsitraukimą arba emocinę krizę.

Net ir anketa „Apie mane“ gali būti sudėtinga užduotis, nes tokiems vaikams dažnai sunku papasakoti, ką jie mėgsta ir ko nemėgsta, arba pasirinkti mėgstamiausią dalyką iš kelių galimybių. Savęs apibūdinimas juos gali ypač varginti, ypač atsakant į klausimus apie jų asmenybę ar draugystes.

Kita veikla, kuri jiems gali būti sunki, – parašyti rašinėlį apie tai, ką veikė per atostogas. Vasaros atostogos labai ilgos, todėl jiems kartais sunku atsiminti, ką veikė, o išsamiai papasakoti dažnai jiems yra apskritai sudėtinga užduotis.

- * Pateikdami užuominų padėkite jiems atsiminti atostogų įvykius ir veiklas. Jei turės pasirinkimo variantų, jiems bus lengviau, nei mėginant kažką patiems prisiminti. „Per vasaros atostogas aš maudžiausi /ėjau į kiną / buvau kelionėje.“
- * Klausimus „apie save“ perfrazuokite taip, kad jie būtų pagrįsti faktais. Pavyzdžiui, ne „mano mėgstama televizijos laida yra...“, o „per televiziją žiūriu...“.
- * Paprašykite jų apibūdinti fizines savybes ir įgūdžius, o ne asmenybės bruožus. Pavyzdžiui, ne „žmonės sako, kad aš esu...“, o „mano plaukai yra..., man sekasi...“.
- * Neverskite jų prisistatyti klasės draugams pačią pirmą dieną.
- * Venkite veiklų grupėje arba leiskite dirbti poroje su padėjėju ar vienu iš klasės draugų.

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Susipažinimas su klasės kabinetu

Generalizavimas – turimų įgūdžių atsinešimas į naują aplinką – tai įgūdis, kuris vaikams, turintiems ASS, kelia keblumą. Net jeigu naujas mokinys yra lankęs mokyklą anksčiau, tai yra pirmas kartas jūsų klasėje ir jis gali bijoti kaip iš pradžių. Viską, ką jis žinojo apie mokyklą, galėjo pamiršti, nes pasikeitė aplinka, kurioje jis mokėsi.

Todėl svarbu neskubėti ir padėti jam suprasti, kas vyksta klasėje. Pavyzdžiui, nemanykite, kad jis žino, kaip užduoti klausimą arba kur ieškoti pagalbos, kai jos prireikia. Pasakokite apie pagrindinius įgūdžius, pavyzdžiui, apie rikiuotę, savo daiktų saugojimą ir kur reikia mesti šiukšles.

Įsitinkite, kad jis žino, kas ir kur yra, kaip jus atpažinti, kai reikės pagalbos. Socialinė istorija yra puikus būdas paaiškinti kasdienę rutiną, pavyzdžiui: „Mano mokytoja yra ponja Roussel. Ji atrodo štai taip. Kiekvieną rytą kuprinę pasidedu čia. Aš sėdžiu čia. Kiekvieną dieną pirmiausia darome...“

Pasiruošimas darbui su vaiku, turinčiu ASS

PASIRUOŠIMAS

KO TIKĖTIS?

PIRMOSIOS DIENOS

KAS TOLIAU?

ŠALTINIAI

Susipažinimas su tėvais

Vienas iš geriausių dalykų, kuriuos galite padaryti dėl savo naujojo mokinio, – tai užmegzti gerus darbo ryšius su jo tėvais. Jūs ne tik su jais glaudžiai dirbsite ateinančiais mėnesiais, bet jie bus geriausias jūsų informacijos šaltinis apie mokinio stiprybes, poreikius ir bendravimo būdus. Jie gali jums papasakoti, kas padeda, o kas ne, kokie yra požymiai, kad vaikas nesusitvarko, ir ką tuomet galite padaryti.

Pasistenkite susitarti dėl susitikimo prieš pirmąją mokslo dieną. Iš pradžių paklauskite apie dalykus, kurie mokiniui sekasi, ką jis mėgo daryti ankstesnėje klasėje ir ką mėgsta veikti namie. Išsiaiškinkite, kokie paskatinimai jam labiausiai patinka ir kas jį labiausiai motyvuoja.

Bendravimas bus labai svarbus, todėl raskite geriausią būdą su jais susisiekti ir išsiaiškinkite, kokie ankstesnės mokytojos taikyti metodai buvo veiksmingiausi. Sugalvokite, kaip informuoti vieniems kitus, kad diena vaikui nebuvo sėkminga, arba iš anksto įspėti apie rutinos pokyčius, – galbūt tiktų bendravimo žurnalas, kurį vaikas nešiotųsi kuprinėje, arba elektroninis laiškas dienos pabaigoje.

Kas toliau?

Kontakto su tėvais palaikymas

Pažangos stebėseną

Pavaduojantys mokytojai

Kontakto su tėvais palaikymas

Vienas iš svarbiausių dalykų, kurį galite padaryti žengdami toliau, – tai palaikyti gerus ryšius su naujojo mokinio tėvais. Nuolatos informuokite juos apie:

- * tai, kaip jam sekasi klasėje;
- * ar pastebėjote kokių nors jo elgesio pokyčių;
- * bet kokius naujus iškilusius klausimus;
- * pagalbos rezultatus;
- * pokyčius, kada arba kaip teikiama pagalba;
- * sprendimus, kurie gali turėti įtakos tam, kaip tenkinami jo poreikiai;
- * bet kokius artėjančius pokyčius, kuriems reikėtų pasiruošti iš anksto.

Svarbu tinkamu laiku tėvus įspėti apie didelius renginius, kuriuose mokiniams reikės dalyvauti, visų pirma tuos, kurie lems rutinos pokyčius arba sukels sensorinių iššūkių, pavyzdžiui, ekskursija ar klasių varžybos. Pasitarkite, ar jie norėtų, kad jų vaikas dalyvautų, ir ką jūs galėtumėte padaryti, kad tai būtų maloni patirtis.

Gali būti, kad vaikų, turinčių ASS, tėvai jaučiasi atskirti nuo mokyklos bendruomenės. Sunku suderinti varžybų datas, jie mažiau linkę dalyvauti sporto renginiuose po pamokų, jie turi mažiau laiko bendrauti su kitais tėvais, o jų vaikai nepalaiko stiprių ryšių su bendraklasiais. Todėl būkite itin atidūs ir pasistenkite, kad jie būtų informuoti apie įvykius mokykloje.

Tėvams taip pat gali būti sunku padaryti viską, ko iš jų tikitės, pavyzdžiui, užtikrinti, kad būtų atliekami namų darbai, padėti klasėje ar prisidėti renkant lėšas. Suprantama, kad tai vargina, tačiau jums tikrai bus naudinga, jei suprasite, kodėl jiems sunku tai padaryti.

Pažangos stebėseną

Priežasčių, kodėl svarbu rinkti duomenis apie naujojo mokinio gebėjimus, yra daug:

- * reikia nustatyti pradinį tašką, nuo kurio bus vertinama pažanga;
- * jų prireiks sudarant individualų mokymosi planą (IEP);
- * teks išsiaiškinti, ar naudojamos pagalbos priemonės yra veiksmingos;
- * verta nustatyti elgesio modelius, kada, kur ir kaip tie gebėjimai pasireiškia;
- * reikia objektyviai informuoti kitus apie mokinio poreikius ir gebėjimus;
- * metų pabaigoje bus malonu pažvelgti atgal ir pamatyti, kokią pažangą mokinys padarė.

Įvairiose šalyse ir mokyklose duomenų rinkimo reikalavimai skiriasi, – kai kuriose taikomas konkretus teisinis reikalavimas, o kitose menkai apie tai teužsimenama. Tačiau nepriklausomai nuo to, kaip rinksite informaciją, pradinis taškas bus tas pats – nustatyti aiškius ir pamatuojamus tikslus. Renkami duomenys bus tiesiogiai susiję su tais tikslais, o ne mokymo programa, todėl sau ir mokiniui nustatykite kelią į sėkmę, kad vėliau įvertintumėte jo pažangą. Nustatykite, kaip dažnai, kiek kartų ar kiek laiko stebėsite tam tikrą elgesį („Džeikas sėdės ant kilimėlio 10 minučių ir neatsistos 80 proc. to laiko tris savaites iš eilės“).

Duomenys gali būti renkami įvairiais būdais (kai kuriuos jų gali būti nustačiusi valstybė arba mokykla): tai stebėjimo lapai, stebėsenos dienynai, duomenų lapai ar testai. Kad ir kokią sistemą pasirinktumėte, įsitikinkite, kad ji būtų paprasta ir nekrentanti į akis.

Surinkę šiek tiek duomenų, galite analizuoti ir pateikti tėvams, nuspręsti, ar būtina keisti programą, ar reikia papildomos pagalbos, bei informuoti tėvus apie pažangą.

Pavaduojantys mokytojai

Kaip jau esame minėję, naujam mokiniui sunku susidoroti su pokyčiais. Todėl tomis dienomis, kai būsite išvykę ir jus pavaduos kitas mokytojas, vaikui gali būti sunku prisitaikyti.

Be to, gali nutikti ir taip, kad naujasis mokytojas bus iki tol nesusidūręs su autizmu, tad jam pačiam dirbti su naujuoju mokiniu ir turimomis pagalbos priemonėmis gali būti didelis iššūkis.

Geriausia, ką galite padaryti, kad padėtumėte jiems abiem susitvarkyti su pokyčiais, kol būsite išvykę, – sudaryti informacijos aplanką, kuriame pateiksite tokią informaciją:

- * mokinio gebėjimai ir poreikiai;
- * bendravimo būdas;
- * dalykai, kurie mokiniui atrodo ypač sudėtingi;
- * paskatinimai, kurie padeda;
- * bet kokios klasėje turimos pagalbos priemonės;
- * kaip spręsti sudėtingas situacijas;
- * žmonės, į kuriuos galima kreiptis pagalbos.

Nepamirškite iš anksto įspėti mokinį, kad išvyksite. Tai ne visada įmanoma, ypač dėl ligos ar nenumatytų atvejų. Tokiais atvejais paprašykite, kad mokyklos darbuotojas kiek įmanoma greičiau praneštų apie tai mokinio tėvams ir jie galėtų šiai žinia pasiruošti dar prieš pamokas (arba vaikas liktų namie, jei toks pokytis sukeltų jam per daug streso).

Šaltiniai

Kaip įrengti savo klasę

Kvietimas apžiūrėti klasę

Kitų darbuotojų paruošimas

Poreikių apibendrinimo ir veiksmų plano pavyzdys

Informacija apie autizmą

Klausimai pažindinantis su tėvais

Informacijos aplanko pavyzdys
pavaduojantiems mokytojams

Kaip įrengti savo klasę

- Baldus išdėstyti taip, kad būtų kuo mažiau atvirų erdvių.
- Įrengti konkrečias darbo vietas.
- Darbo vietas pažymėti paveikslėliais.
- Nukabinti spalvingus plakatus.
- Patikrinti ir pakeisti fluorescencines lempas.
- Atskirti suolus ir darbo erdves.
- Pridengti lentynas ir kompiuterius.
- Įrangą laikyti spintelėse.
- Patikrinti, ar kanceliarinės priemonės neskleidžia stipraus kvapo.
- Paprašyti valytojų naudoti bekvapės chemines priemones.
- Plytelėmis išklotas grindis uždengti kilimais.
- Prie kėdžių kojų priklijuoti guminius „padukus“.
- Prie kompiuterių prijungti ausines.
- Pakabinti langų užuolaidas.
- Įrengti poilsio zoną.
- Pripildyti pintinę žaislų.
- Sudaryti sėdimų vietų planą.
- Šalia kuprinėms skirtų pakabų priklijuoti daiktų, kuriuos reikia išsiimti, sąrašą.
- Ant suolo pažymėti mokymosi priemonių vietas.
- Paruošti namų darbų aplanką.

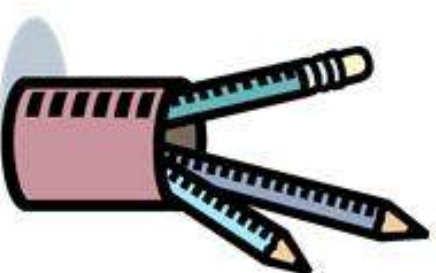

Labasi!

Labai džiaugiamės,
kad prisijungi prie mūsų klasės!

Norime tave pakviesti
apžiūrėti klasę prieš tavo pirmąją dieną mokykloje.

Jei nori, gali atsinešti koki nors savo daiktą
ir mums jį parodyti.
Nekantraujame su tavimi susitikti!

Kitų darbuotojų paruošimas

Parengti poreikių apibendrinimą ir veiksmų planą.

Aptarti su šiais mokytojais:

kartu dirbantys pedagogai;

kūno kultūros mokytojas;

muzikos mokytojas;

dailės mokytojas;

kalbų mokytojai.

Aptarti su kitais darbuotojais:

specialiųjų poreikių turinčių mokinių švietimo pagalbos specialistai;

mokytojo padėjėjai;

administracijos darbuotojai;

bibliotekos darbuotojai;

valgyklos darbuotojai;

apsaugos darbuotojai.

Parengti supažindinimo su autizmu pamoką.

Pasitarti su mokytojais dėl budėjimo per pertraukas.

Parengti informacijos aplanką pavaduojantiems mokytojams.

Poreikių apibendrinimo ir veiksmų plano pavyzdys

Masonas Andersonas

Ketvirtos klasės mokiniui Masonui diagnozuotas Aspergerio sindromas.

Tai linksmas ir ramus mokinys, kuriam patinka taisyklės. Jis džiaugiasi, kad gali jų laikytis suprasdamas, ko iš jo tikimasi. Jam gali būti sunku laikytis žodžiu pateikiamų arba iš kelių veiksmų susidedančių nurodymų.

Masonui geriau sekasi, kai sėdi klasės priekyje. Jo dėmesį labai blaško fluorescencinės lempos. Masonui sunku rašyti ranka, bet jis gali gerai dirbti naudodamas kompiuterį.

Masonui gali būti sunku pasakyti, ko jam reikia, ir tai gali jį labai nuliūdinti. Jis gali užsisklęsti, sunkiai kalbėti, tačiau pageidauja bendrauti naudodamas programėlę savo iPad.

Pamokų metu jis naudojami tvarkaraščiu su paveikslėliais. Jis nerimauja dėl pokyčių ir nori griežtai laikytis tam tikros veiksmų tvarkos. Jei įmanoma, apie bet kokius pokyčius įspėkite jį iš anksto.

Kai Masonui sunku susikaupti, jis dažnai kramto nagus arba stengiasi pabėgti nuo situacijos. Nusiminęs jis bus ramesnis, jei leisite jam pabūti ramioje vietoje atokiau nuo kitų mokinių. Kai nervinasi, jam patinka glostyti minkštus daiktus.

Mokytojas:

Klasės kabinetas:

Tėvų duomenys:

Informacija apie autizmą mokykloms

Kas yra autizmas?

Autizmo terminu apibūdinamas žmogaus mąstymas ir elgesys. Tai nėra liga, tai sindromas – tam tikros elgesio formos, kurios dažnai pasireiškia kartu. Kalbant apie autizmą, dažniausios elgesio formos skirstomos į tris grupes:

Bendravimo sunkumai

Pavyzdžiai: atsako vėliau nei įprasta, kalba su savimi, kartoja atsitiktinai nugirstus dalykus, viską suvokia tiesiogiai, kalba monotoniškai.

Bendravimo su kitais žmonėmis sunkumai

Pavyzdžiai: nemėgsta akių kontakto, sunkiai susiranda draugų, nenori dalintis džiaugsmu su kitais, turi sunkumų atpažįstant emocijas.

Riboti pomėgiai ir pasikartojantys poelgiai

Pavyzdžiai: viskas turi būti daroma tokiu pačiu būdu arba tokia pat tvarka, turi maniją dėl tam tikrų temų ar objektų, kartoja tuos pačius kūno judesius.

Kodėl autizmas vadinamas spektru?

Ne visi vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimų, viską daro vienodai, todėl ir vartojamas žodis „spektras“. Skirtingos elgesio kombinacijos su įvairiais poveikiais ir rezultatais susijungia į vieną visumą, kaip vaivorykštės spalvos be aiškių ribų, kur vienoks elgesys baigiasi, o kitas prasideda.

Vienoje autizmo spektro pusėje gali būti vaikų, kurie visiškai nekalba ir jų intelekto raida labai atsilieka, o kitoje pusėje – tokių, kurių elgesys būdingas autistams, bet jie protingi ir pakankamai gerai gyvena kasdienį gyvenimą. Tarp šių dviejų kraštutinių yra daugybė autizmo atmainų.

Kai kurios iš autistiško elgesio grupių išskirtos į mažesnes diagnozių subkategorijas: autizmas, Aspergerio sindromas ir įvairūs netipiški sutrikimai (PDD-NOS).

Kaip dažnai diagnozuojamas autizmas?

Remiantis Ligų prevencijos ir kontrolės centro vertinimais, 1 iš 88 vaikų Jungtinėse Amerikos Valstijose turi autizmo spektro sutrikimų.

Klausimai pažindinantis su tėvais

Mokinio vardas:

Tėvų vardai:

Kokios, jūsų nuomone, yra jūsų vaiko stipriosios pusės?

Kas jam (jai) atrodo sunkiausia?

Ar jis (ji) turi sensorikos problemų, kurias galėčiau padėti spręsti?

Kas jam (jai) labiausiai patiko ankstesnėje klasėje?

Ar jis (ji) turėjo dėl ko nors didelių sunkumų?

Ar, jūsų nuomone, šiame kabinete yra dalykų, kurie galėtų kelti problemų?

Kaip bendraudamas (bendraudama) jis (ji) geriausiai jaučiasi?

Kokie yra požymiai, kad jis (ji) nesusitvarko?

Ką turėčiau daryti, kai taip nutiks?

Ar esama kokių nors konkrečių dalykų, kurie galėtų sukelti emocinę krizę?

Ką jis (ji) mėgsta daryti namie?

Ar yra dalykų, kurie labai pakeltų jam (jai) motyvaciją?

Kokie apdovanojimai yra veiksmingiausi?

Koks susisiekimu būdas Jums būtų patogiausias?

Informacijos aplanko pavyzdys pavaduojančiam mokytojui

Masonas Andersonas

Masonui diagnozuotas Aspergerio sindromas ir paskirta padėjėja, dirbanti su juo keturis kartus per savaitę. Jos vardas Ashleigh. Ji būna klasėje nuo pirmadienio iki ketvirtadienio iki pietų pertraukos. Jos pertrauka prasideda 11.30 val., kad vėliau galėtų padėti Masonui per pietų pertrauką.

Masonas klasėje jaučiasi gerai ir jam paprastai nekyla didelių problemų laikytis taisyklių, kai supranta, ko iš jo tikimasi. Jam gali kilti sunkumų vykdyti žodžiu duodamus nurodymus, todėl mes juos užrašome į dienotvarkę, kuri padedama ant jo suolo.

Laisvo žaidimo metu jis naudoja pasirinkimų lentelę, kuri laikoma knygų spintos viršutinėje lentynoje. Veikloms ant grindų jis naudoja kilimėlį, kuris yra kabineto gale esančios spintos stalčiuje su jo vardu, – jis gali jį pasiimti pats.

Masonui sunku rašyti ranka, todėl jis dažniausiai parodo savo atsakymus Ashleigh arba užrašo atsakymus naudodamas kompiuterį.

Masonui gali būti sunku pasakyti, ko jam reikia, ir tai gali jį labai nuliūdinti. Jis gali užsisklęsti, sunkiai kalbėti, tačiau pageidauja bendrauti naudodamas programėlę savo *iPad*.

Pasikeitus įprastai rutinai, kai aš išvykstu, jis gali sunerimti. Kai Masonui sunku susikaupti, jis dažnai kramto nagus arba stengiasi pabėgti nuo susiklosčiusios situacijos. Nusiminęs jis bus ramesnis, jei leisite jam pabūti ramioje vietoje atokiau nuo kitų mokinių. Kai nervinasi, jam patinka glostyti minkštus daiktus.